

Korkeakoulutuksen laadunvarmistus

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:6

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä.

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar.

Korkeakoulutuksen laadunvarmistus

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:6

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö

Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto

Meritullinkatu 10, Helsinki

PL 29, 00023 Valtioneuvosto

<http://www.minedu.fi/julkaisut/index.html>

Yliopistopaino, Helsinki 2004

ISBN 952-442-708-7 (nid.)

ISBN 952-442-709-5 (PDF)

ISSN 1458-8102

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:6

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä
27.2.2004

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Korkeakoulutuksen laadunvarmistus -työryhmä Puheenjohtaja: Arvo Jäppinen Sihteerit: Tapio Huttula, Reijo Aholainen, Anja Arstila-Paasilinna, Anita Lehikoinen, Anna-Maija Liuhanen, Monica Melén-Paaso, Sirpa Moitus ja Hannele Salminen	Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
	Toimeksiantaja Opetusministeriö	
	Toimielimen asettamispvm 15.8.2003	Dnro 31/043/2003

Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen)
Korkeakoulutuksen laadunvarmistus (Kvalitetssäkring av högre utbildning)

Julkaisun osat Muistio + liitteet

Tiivistelmä

Työryhmän tuli kartoittaa korkeakoulutuksen laadunvarmistukseen liittyvä eurooppalainen ja muu kansainvälinen kehitys ja Suomen kannalta keskeiset muutokset; analysoida suomalaisen korkeakoulutuksen laadunvarmistuksen nykytila ja kehittämistarpeet; tehdä esityksiä suomalaisen korkeakoulutuksen laadunvarmistuksen kehittämiseksi sekä tehdä muita tarpeellisia kehittämisehdotuksia.

Suomalainen korkeakoulutus on globalisaation myötä uudessa tilanteessa. Suomessa on huomioitava entistä paremmin kansainvälisen kehityksen tuomat vaatimukset määritellessämme kansallisia laatutavoitteita ja laadunvarmistuksen kriteereitä. Ennen työryhmän työtä ei ole kansallisesti keskusteltu siitä, mitä korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmiltä tulee edellyttää.

Korkeakoulutuksen laadunvarmistus koostuu kolmesta elementistä: kansallisesta korkeakoulupoliittisesta ohjauksesta, kansallisesta arviointitoiminnasta ja korkeakoulujen omasta laadunvarmistuksesta. Kansallisella laadunvarmistuksella tarkoitetaan niitä menetelytapoja, prosesseja tai järjestelmiä, joilla pyritään kansallisella tasolla varmistamaan korkeakoulutuksen laatua.

Työryhmä esittää, että

1. Yliopistot ja ammattikorkeakoulut kehittävät laadunvarmistusjärjestelmät, jotka kattavat korkeakoulun koko toiminnan. Laadunvarmistusjärjestelmien tulee a) täyttää Euroopan korkeakoulutusalueen kehittymässä olevat laadunvarmistuskriteerit, b) olla osa toiminnan ohjaus- ja johtamisjärjestelmää, c) kattaa korkeakoulun koko toiminta, d) nivoutua osaksi korkeakoulun normaalia toimintaa, e) olla jatkuvia, f) olla dokumentoituja ja g) mahdollistaa kaikkien korkeakoulu yhteisön jäsenten osallistuminen laatutyöhön. Korkeakouluilla on päävastuu järjestämänsä koulutuksen kehittamisestä ja sen laadusta.
2. Vastauksena Berliinin kommunikassa esitettyihin tavoitteisiin Suomessa otetaan käyttöön yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmien arviointi eli auditointi. Auditoinnin suunnittelu- ja pilottivaihe toteutetaan vuosina 2004–2005 Korkeakoulujen arviointineuvoston ja korkeakoulujen yhteistyönä. Tavoitteena on, että auditointi toteutetaan määrävuosin (esimerkiksi 5–6 vuoden välein) ja että kaikkien korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmät on auditoitu kertaalleen vuoteen 2010 mennessä.
3. Opetusministeriö kehittää menetelmät ja kriteerit päätöksille uuden koulutuksen aloittamisesta, koulutuksen lakkauttamisesta ja olemassa olevan koulutuksen arvioimisesta erityistapauksissa.

Avainsanat
korkeakoulut, laadunvarmistus, arviointi, auditointi

Muut tiedot

Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:6	ISSN 1458-8102	ISBN 952-442-708-7 (nid.) 952-442-709-5 (PDF)	
Kokonaissivumäärä 63	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Yliopistopaino	Kustantaja Opetusministeriö		

Presentationsblad

Utgivare
Undervisningsministeriet

Utgivningsdatum
27.2.2004

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) Arbetsgruppen för kvalitetssäkring av högre utbildning Ordförande: Arvo Jäppinen Sekreterare: Tapio Huttula, Reijo Aholainen, Anja Arstila-Paasilinna, Anita Lehtikainen, Anna-Maija Liuhanen, Monica Melén-Paasio, Sirpa Moitus och Hannele Salminen	Typ av publication Undervisningsministeriets arbetsgrupps- promemorior och utredningar		
	Uppdragsgivare Undervisningsministeriet		
	Datum för tillsättande av organet 15.8.2003	Dnr 31/043/2003	
Publikation (även den finska titeln) Kvalitetssäkring av högre utbildning (Korkeakoulutuksen laadunvarmistus)			
Publikationens delar Promemoria samt bilagor			
Sammandrag <p>Arbetsgruppen skulle kartlägga den europeiska och internationella utvecklingen i övrigt inom kvalitetssäkringen av högre utbildning samt de viktigaste förändringarna med tanke på Finland; analysera nuläget och utvecklingsbehoven inom kvalitetssäkringen av högre utbildning i Finland; komma med förslag till utveckling av kvalitetssäkringen av den högre utbildningen i Finland och lägga fram andra behövliga utvecklingsförslag.</p> <p>I och med globaliseringen står den högre utbildningen i Finland inför en ny situation. Vi måste ta allt större hänsyn till de krav som den internationella utvecklingen för med sig när vi definierar de nationella kvalitetsmålen och kriterierna för kvalitetssäkringen. Innan arbetsgruppen inledde sitt arbete hade man inte fört någon diskussion om vilka krav som skall ställas på systemen för högskolornas kvalitetssäkring.</p> <p>Kvalitetssäkringen av högre utbildning består av tre element: nationell högskolepolitisk styrning, nationell utvärderingsverksamhet och högskolornas egen kvalitetssäkring. Med nationell kvalitetssäkring avses de förfaringsätt, processer eller system som används för att på det nationella planet säkra kvaliteten på den högre utbildningen.</p> <p>Arbetsgruppens förslag</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Universitet och yrkeshögskolor tar fram kvalitetssäkringssystem som täcker högskolans hela verksamhet. Systemen skall<ol style="list-style-type: none"> a) fylla de kvalitetssäkringskriterier som håller på att utvecklas för det europeiska området för högre utbildning, b) utgöra en del av styr- och ledningssystemet för verksamheten, c) täcka högskolans hela verksamhet, d) inordnas i högskolans normala verksamhet, e) vara kontinuerliga, f) vara dokumenterade och g) göra det möjligt för alla medlemmar av högskolesamfundet att delta i kvalitetsarbetet. Högskolorna bär huvudansvaret för utvecklingen av och kvaliteten på sin utbildning. 2. Som svar på målsättningarna i Berlin kommunikén tar Finland i bruk utvärdering av universitetens och yrkeshögskolornas kvalitetssäkringssystem, dvs. auditering. Planeringen av auditeringen sker 2004–2005 då också en pilotfas genomförs, allt i samarbete mellan Rådet för utvärdering av högskolorna och högskolorna själva. Målet är att auditeringar genomförs regelbundet (t.ex. vart femte, sjätte år) och att kvalitetssäkringssystemen i alla högskolor har auditerats en gång fram till slutet av 2010. 3. Undervisningsministeriet utvecklar och tar i bruk metoder och kriterier för beslut gällande start av ny utbildning, indragning av utbildning och utvärdering av befintlig utbildning i särskilda fall.			
Nyckelord högskolor, kvalitetssäkring, utvärdering, auditering			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2004:6	ISSN 1458-8102	ISBN 952-442-708-7 (htf) 952-442-709-5 (PDF)	
Sidoantal 63	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Universitetstrycket		Förlag Undervisningsministeriet	

Description

Publisher Ministry of Education		Date of publication 27.2.2004	
Authors (If a committee: name of organ, chair, secretary) Chair: Arvo Jäppinen Secretaries: Tapio Huttula, Reijo Aholainen, Anja Arstila-Paasilinna, Anita Lehikoinen, Anna-Maija Liuhanen, Monica Melén-Paaso, Sirpa Moitus ja Hannele Salminen		Type of publication Reports of the Ministry of Education, Finland	
		Contracted by Ministry of Education	
		Committee appointed on 15.8.2003	Dno 31/043/2003
Name of publication Korkeakoulutuksen laadunvarmistus (Quality assurance of higher education)			
Parts Pro Memoria, Annexes			
Abstract			
<p>The task of the committee was to survey the European and international developments of quality assurance of higher education and the changes central to Finland; analyse the present stage and development requirements for quality assurance of Finnish higher education and make recommendations for the development of Finnish higher education quality assurance and other necessary development suggestions.</p> <p>As a result of globalisation, Finnish higher education is in a new situation. Considerably more attention needs to be paid to the demands caused by international development when determining national quality objectives and criteria for quality assurance. Before the work of this committee, it has not been discussed on a national level what the quality assurance systems of the higher education institutions should be required of.</p> <p>Quality assurance of higher education is constituted of three elements: national higher education policy, national evaluation and the higher education institutions' own quality assurance. National quality assurance signifies for the procedures, processes or systems, which aim at assuring the quality of higher education on a national level.</p> <p>The committee recommends that</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Universities and polytechnics develop quality assurance systems, which comprise all spheres of operation in the higher education institution. The quality assurance systems should a) meet the developing quality assurance criteria of the European Higher Education Area, b) be part of the operational steering and management system, c) cover the entire operation of the higher education institution, d) be interrelated as part of the normal operations of the higher education institution, e) be continuous, f) be documented, and g) enable the participation of all members of the higher education community in quality work. The higher education institutions have the principle responsibility for the development and quality of the education they provide. 2. In response to the objectives set in the Berlin Communiqué, auditing of the quality assurance systems of universities and polytechnics will be taken into use in Finland. The development and pilot phase of the auditing is realized during 2004–2005 through the collaboration between the Finnish Higher Education Evaluation Council and the higher education institutions. The objective is that the audits will be carried out periodically (e.g. in 5–6 year intervals) and that all quality assurance systems of the higher education institutions are audited once by the year 2010. 3. The Ministry of Education develops methods and criteria for the decisions on starting new programmes, ending programmes and evaluating existing programmes in special cases. 			
Other information			
Name and number of series Reports of the Ministry of Education, Finland 2004:6		ISSN 1458-8102	ISBN 952-442-708-7 (pbk) 952-442-708-5 (PDF)
Number of pages 63	Language Finnish	Price	Degree of confidentiality public
Distributed by Helsinki University Press		Published by Ministry of Education	

Opetusministeriölle

Opetusministeriö asetti 15.8.2003 työryhmän tekemään esityksiä suomalaisen korkeakoulutuksen laadunvarmistuksen kehittämiseksi.

Työryhmän tuli kartoittaa korkeakoulutuksen laadunvarmistukseen liittyvä eurooppalainen ja muu kansainvälinen kehitys ja Suomen kannalta keskeiset muutokset; analysoida suomalaisen korkeakoulutuksen laadunvarmistuksen nykytila ja kehittämistarpeet; tehdä esityksiä suomalaisen korkeakoulutuksen laadunvarmistuksen kehittämiseksi sekä tehdä muita tarpeellisia kehittämisehdotuksia.

Työryhmän tuli saada työnsä valmiiksi 31.1.2004 mennessä. Määräaikaa pidennettiin 29.2.2004 saakka.

Työryhmän puheenjohtajaksi opetusministeriö kutsui ylijohtaja Arvo Jäppisen ja jäseniksi seuraavat henkilöt: johtaja Juha Arhinmäki opetusministeriöstä, koulutuspoliittinen sihteeriksi Kati Isoaho Suomen ylioppilaskuntien liitto ry:stä, puheenjohtaja, professori Ossi V. Lindqvist Korkeakoulujen arviointineuvostosta, johtaja Markku Mattila opetusministeriöstä, varapuheenjohtaja, rehtori Mauri Panhelainen Korkeakoulujen arviointineuvostosta, koulutuspoliittinen vastaava Pauli Rautiainen Suomen Ammattikorkeakouluopiskelijajyhdistysten Liitto-SAMOK ry:stä, rehtori Aino Sallinen Jyväskylän yliopistosta, johtaja Marita Savola opetusministeriöstä ja kehitysjohtaja Mirja Toikka Kymenlaakson ammattikorkeakoulusta.

Johtaja Juha Arhinmäen sijalle opetusministeriö nimesi opetusneuvos Hannu Sirénin opetusministeriöstä.

Työryhmän sihteeristön pääsihteeriksi opetusministeriö kutsui pääsihteeriksi Tapio Huttulan Korkeakoulujen arviointineuvostosta ja muiksi sihteeiksi seuraavat henkilöt: suunnittelija Anna-Maija Liuhanen, projektisuunnittelija Sirpa Moitus ja suunnittelija Hannele Salminen Korkeakoulujen arviointineuvostosta sekä opetusneuvokset Reijo Aholainen, Anja Arstila-Paasilinna, Anita Lehtikoinen ja Monica Melén-Paaso opetusministeriöstä. Työryhmä on kuulunut pysyvänä asiantuntijana verkostokoordinaattori Kimmo Hämäläistä ENQA:sta (European Network for Quality Assurance in Higher Education). Lisäksi sihteeristö kuului asiantuntijana opetusneuvos Carita Blomqvistia opetushallituksesta.

Työryhmä järjesti 29.-30.10.2003 seminaarin "Korkeakoulujen laadunvarmistuksen eurooppalainen ulottuvuus ja Suomi", joka toimi samalla työryhmän kuulemistilaisuutena. Seminaariin osallistui 159 henkilöä korkeakouluista ja eri sidosryhmistä. Lisäksi työryhmän käytettävissä oli Korkeakoulujen arviointineuvoston toteuttamien yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmien kartoitusten aineistot.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa sen kunnioittavasti opetusministeriölle.

Helsingissä, helmikuun 6. päivänä 2004

Arvo Jäppinen

Kati Isoaho

Ossi V. Lindqvist

Markku Mattila

Mauri Panhelainen

Pauli Rautiainen

Aino Sallinen

Marita Savola

Hannu Sirén

Mirja Toikka

Tapio Huttula

Reijo Aholainen

Anja Arstila-Paasilinna

Anita Lehtikoinen

Anna-Maija Liuhanen

Monica Melén-Paaso

Sirpa Moitus

Hannele Salminen

Sisältö

1	Johdanto	10
2	Korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmien kehittyminen osana opetusministeriön tavoite- ja tulosohjausta	12
2.1	Yliopistot	12
2.2	Ammattikorkeakoulut	13
3	Korkeakoulutuksen laadunvarmistus Suomessa	15
3.1	Kansallinen korkeakoulupoliittinen ohjaus	15
3.2	Korkeakoulujen vastuu	16
3.2.1	<i>Yliopistojen laadunvarmistusjärjestelmät</i>	17
3.2.2	<i>Ammattikorkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmät</i>	17
3.3	Korkeakoulujen arviointineuvoston tehtävät	18
3.4	Kansallisen tason laadunvarmistus	19
4	Korkeakoulutuksen laadunvarmistuksen nykytila Euroopassa	22
4.1	Korkeakoulujen arviointi Euroopassa	22
4.2	Eurooppalaiset pilottiprojektit	24
4.3	Laadunvarmistuksen tilanne eräissä Euroopan maissa	25
4.3.1	<i>Ruotsi</i>	25
4.3.2	<i>Saksa</i>	25
4.3.3	<i>Hollanti</i>	26
4.3.4	<i>Norja</i>	27
5	Kansainvälisen kehityksen Suomen korkeakoulutuksen laadunvarmistukselle tuomat haasteet	28
5.1	Berliinin ministerikokouksen asettamat tavoitteet: Eurooppalaisen korkeakoulutusalueen vahvistuminen	28
5.2	Korkeakoulutuksen kaupallistuminen ja kansainvälistyminen	30
5.3	Kansainvälinen liikkuvuus	30
5.4	Kansalliset rajat ylittävä koulutus	31
5.5	Verkko-opetus	31
5.6	Muutokset korkeakoulujen ohjausjärjestelmissä	32
5.7	Yksityisesti rahoitettu koulutus	32

6	Kotimaiset laadunvarmistuksen kehittämistarpeet	34
7	Toimenpide-ehdotukset	36
7.1	Korkeakouluilla on päävastuu koulutuksen laadusta	37
	7.1.1 Korkeakoulut kehittävät laadunvarmistustaan	37
	7.1.2 Korkeakoulut lisäävät laadunarviointiin liittyvää kansainvälistä yhteistyötä ja verkostoitumista	38
7.2	Otetaan käyttöön korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmien arviointi	38
	7.2.1 Auditoinnin valmistelu ja käyttöönotto	38
	7.2.2 Auditointi kattaa korkeakoulun koko toiminnan	40
7.3	Korkeakoulujen arviointineuvoston riippumattomuutta vahvistetaan	42
7.4	Koulutuksen aloittamista ja lopettamista koskevat päätökset kytketään tavoite- ja tulosohjausprosesseihin	43
	7.4.1 Uuden koulutuksen aloituskriteerit	44
	7.4.2 Olemassa olevan koulutuksen arviointi erityistilanteissa	45
	7.4.3 Koulutuksen lakkauttaminen	45
8	Yhteenveto	46
	Lähteet	47
	Liitteet	48

1 Johdanto

Suomessa korkeakoulutuksen kansallisessa laadunvarmistuksessa on kolme elementtiä: kansallinen korkeakoulupoliittinen ohjaus, kansallinen arviointitoiminta ja korkeakoulujen oma laadunvarmistus. Kansallisella laadunvarmistuksella tarkoitetaan tässä yhteydessä niitä menettelytapoja, prosesseja tai järjestelmiä, joilla pyritään kansallisella tasolla varmistamaan korkeakoulutuksen laatua.¹

Korkeakoulujen toimintaa ohjaavat lait ja asetukset, jotka asettavat korkeakoulujen toiminnalle yleiset puitteet. Lainsäädännön perusteella kaikilla korkeakouluilla on itsehallinto ja sen mukainen tehtävä ja vastuu koulutuksen järjestämisestä. Opetusministeriö vastaa kansallisen koulutuspolitiikan linjauksista ja korkeakoulupolitiikan toimeenpanon ohjauksesta.

Korkeakoulutuksen laadunvarmistuksen lähtökohtana on, että korkeakouluilla on päävastuu koulutuksensa laadusta ja koulutuksen kehittämisestä. Korkeakoulut voivat kehittää koulutuksen laatua ja laadunvarmistusta lainsäädännön ja korkeakoulupoliittisten linjausten antamissa yleisissä puitteissa. Laadunvarmistuksen erityistavoitteista, kehittämisestä sekä käytettävistä menetelmistä päättää korkeakoulu. Laadunvarmistuksen käytännön toteutus on vaihdellut korkeakouluittain.

Ensimmäiset yliopistojen kokonaisarviointitoteutettiin 1990-luvun alussa. Vuonna 1995 koulutuksen ulkoista arviointia varten perustettiin asetuksella (A 1320/1995) Korkeakoulujen arviointineuvosto, joka aloitti toimintansa vuonna 1996. Asetuksen mukaan arviointineuvoston ja sen sihteeristön tehtävänä on avustaa korkeakouluja ja opetusministeriötä korkeakoulujen arviointia koskevissa asioissa.

Korkeakoulujen arviointineuvosto on painottanut toiminnassaan maassamme omaksuttua kehittävää arviointia. Kehittävällä arvioinnilla tarkoitetaan sitä, että arviointineuvosto tuottaa sellaista korkeakoulutusta ja sen laatua koskevaa tietoa, jota korkeakoulut voivat hyödyntää kehittäessään toimintaansa. Myös opetusministeriö käyttää Korkeakoulujen arviointineuvoston arviointitietoa muun muassa korkeakoulujen tulosohjauksessa ja korkeakoulupoliittisessa päätöksenteossa. Arviointineuvosto suorittaa lisäksi opetusministeriön toimeksianosta laatu- ja huippuyksikköarviointeja.

---

¹ Laadunvarmistus ja muut tässä muistiossa käytettävät käsitteet on määritelty liitteessä 1.

Suomalaiselle laadunvarmistustoiminnalle on luonteenomaista avoimuus, luottamus ja vuorovaikutus eri toimijoiden kesken. Korkeakoululainsäädännön ja ohjausjärjestelmän ansiosta koulutuksen tasosta on valtakunnallisesti pitkälle yhteneväinen kuva. On voitu luottaa siihen, että tutkintojen laadussa ei ole suuria eroja eri korkeakoulujen välillä.

Suomalainen korkeakoulutus on globalisaation myötä uudessa tilanteessa. Suomessa on huomioitava entistä paremmin kansainvälisen kehityksen, kuten Euroopan korkeakoulutusalueen rakentamisen, tuomat vaatimukset määrittellessämme kansallisia laatutavoitteita ja laadunvarmistuksen kriteereitä. Ennen työryhmän työtä ei ole kansallisesti keskusteltu siitä, mitä korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmiltä tulee edellyttää.

Tässä muistiossa kuvataan ja analysoidaan suomalaisen korkeakoulutuksen tämänhetkistä laadunvarmistusta sekä siihen kohdistuvia kansainvälisiä ja kotimaisia haasteita. Näiden perusteella työryhmä esittää toimenpide-ehdotuksia korkeakoulutuksen laadunvarmistuksen kehittämiseksi siten, että se vastaa kansallisiin ja kansainvälisiin tarpeisiin.

2 Korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmien kehittyminen osana opetusministeriön tavoite- ja tulosohjausta

2.1 Yliopistot

Yliopistojen siirtymistä tulosohjaukseen ennakoitiin jo vuoden 1986 korkeakoululaitoksen kehittämislaisissa (L 1052/1986) ja siihen liittyvässä valtioneuvoston päätöksessä. Laissa todettiin, että määrärahoja korotetaan korkeakoulujen tehokkaan ja tuloksellisen toiminnan varmistamiseksi. Myös valtioneuvoston päätökseen sisältyi vaatimus ottaa huomioon tuloksellisuus. Niin ikään tulosohjauksen keskeinen elementti, toiminnan arviointi ja tuloksista raportointi, sisältyivät päätökseen. Vuodesta 1998 lähtien osa yliopistojen määrärahoista on vuosittain jaettu tuloksellisuuden perusteella. Tuloksellisuuden kriteereinä ovat olleet tutkimuksen ja taiteellisen toiminnan huippuyksiköt, koulutuksen laatuyksiköt ja aikuiskoulutuksen laatu yliopistot. Vuodesta 1998 alkaen tuloksellisuusrahan osuus yliopistojen toimintamenoista on ollut 0,5–3 %.

Jo vuotta ennen valtioneuvoston päätöstä, vuonna 1985, KOTA-työryhmä teki ehdotuksia arvioinnin järjestämisestä ja valtakunnallisen tiedonkeruun organisoinnista (Korkeakoulujen toiminnan arviointimenetelmien kehittämistyöryhmä, OPM 1985:26). Vuonna 1987 käyttöön otettu KOTA-tietokanta on opetusministeriön ylläpitämä yliopistojen toimintaa kuvaava tilastotietokanta, joka sisältää yliopistoittaisia ja koulutusaloittaisia tietoja vuodesta 1981 alkaen. Tietokanta suunniteltiin opetusministeriön ja yliopistojen johtamisen apuvälineeksi tuottamaan vuosittaisen suunnittelun ja seurannan tarvitsemat pohjatiedot. Tänä päivänä KOTA-tietokanta muodostaa keskeisen osan tulosohjausjärjestelmän seurantaa.

Yliopistolain (L 645/1997) 5 §:n mukaan "yliopistojen tulee arvioida koulutustaan, tutkimustaan sekä taiteellista toimintaansa ja niiden vaikuttavuutta. Yliopistojen on myös osallistuttava ulkopuoliseen toimintansa arviointiin. Yliopiston tulee julkistaa järjestämänsä arvioinnin tulokset." Yliopistojen vastuu oman toimintansa arvioinnista kirjattiin opetusministeriön ja yliopistojen välisiin tulossopimuksiin ensimmäisen kerran kaudella 1995–98.

Asetus Korkeakoulujen arviointineuvoston asettamisesta annettiin vuoden 1995 lopulla. Arviointineuvosto kartoitti vuosina 1996–97 yliopistojen arviointitilanteen. Selvitys osoitti, että yliopistojen toiminnan arviointi oli lähtenyt hyvin liikkeelle kaikissa yliopistoissa; yli-

opistot olivat panostaneet arviointitoimintansa kehittämiseen ja arvioinnin ensisijaiseksi tavoitteeksi oli asetettu oman toiminnan kehittäminen ja laadun parantaminen.

Yliopistojen koulutusala- ja teemakohtaisia arviointeja on tehty vuodesta 1991 alkaen ja yliopistojen kokonaisarviointeja vuodesta 1992 alkaen. Valtioneuvoston vuosille 1995–2000 antaman koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelman mukaisesti kaikki yliopistot arvioitiin kertaalleen suunnittelukauden loppuun mennessä.

Arvioinnista on tullut osa yliopistojen toiminnan laadun kehittämistä. Arviointitiedolla on merkitystä myös seurantatietona sellaisen toiminnan osalta, jolle ei aseteta mitattavissa olevia tavoitteita. Yliopistot ovat vuodesta 1999 alkaen raportoineet tulosneuvotteluissa arviointitoiminnastaan, keskeisistä arviointituloksista ja niiden pohjalta päätetyistä kehittämistoimenpiteistä. Kevään 2002 tulosneuvotteluissa yliopistot raportoivat ensimmäisen kerran 1) toimenpiteistä, joilla erityisesti yliopiston (ensisijaisesti opetuksen ja taiteellisen toiminnan) laatua on pyritty parantamaan, 2) arviointitoiminnasta (omat arviointihankkeet ja ulkopuolinen arviointi) sekä 3) arviointituloksista ja niiden pohjalta päätetyistä jatkotoimenpiteistä.

Tulosohjausprosessin perusteella voi päätellä, että yliopistot ovat hyödyntäneet arviointien tuloksia muussa kehittämistoiminnassaan, mutta arviointien hyödyntämisessä yliopistojen päätöksenteossa ja strategiatyössä on vielä kehittämisen tarvetta.

Yliopistojen raportointi opetusministeriölle osoittaa, että yliopistot ovat luoneet myös sisäisiä laadunvarmistusjärjestelmiä. Opetusministeriö on vuonna 2002 antamassaan, tulosohjaukseen liittyvässä ensimmäisessä kirjallisessa palautteessa yliopistojen edellisen vuoden toiminnasta kehottanut yliopistoja jatkamaan kokonaisvaltaisen laatutyön ja sen menetelmien kehittämistä. Tähän kuuluvat opetus, oppiminen ja tutkimus ja hallinnon laatu.

Yliopistojen toimintaympäristössä on tapahtunut monia muutoksia yliopistojen laatutyön kehittämisen myötä. Näiden uusien tarpeiden huomioimiseksi KOTA-tietokannan uudistaminen tulosohjausta tukeväksi tietojärjestelmäksi käynnistettiin vuonna 2002. KOTA-uudistuksen tarkoituksena on kehittää nykyistä tietokantaa tulosohjausta ja päätöksentekoa entistä paremmin palvelevaksi vuorovaikutteiseksi tietojärjestelmäksi, joka sisältäisi numeerisen aineiston lisäksi laatuun ja vaikuttavuuteen liittyviä tietoja.

2.2 Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakoulujen kokeilu käynnistyi vuonna 1991 säädetyin lain (L 392/1991) perusteella. Tällöin valtioneuvosto myönsi kokeiluluvan asianomaisten oppilaitosten ylläpitäjien hakemuksesta. Luvan myöntämisen edellytyksenä oli, että kokeilua pidettiin koulutuksen kehittämisen kannalta tarpeellisena.

Kun ammattikorkeakoulujen vakinaistamiseksi annettiin laki ammattikorkeakouluopinnoista vuonna 1995 (L 255/1995), toimiluvan myöntämisen edellytykseksi kirjattiin, että ammattikorkeakoulu on koulutustarpeen vaatima ja täyttää 5 §:ssä tarkoitettujen arviointiperusteiden pohjalta ammattikorkeakouluopintojen järjestämiselle asetettavat laatu- ja muut vaatimukset.

Ammattikorkeakouluhankkeiden arvioinnista edellä mainittu pykälä toi esiin erityisesti seuraavat arviointiperusteet: toiminta-ajatus, suunniteltujen koulutusohjelmien ajanmukaisuus ja tarpeellisuus, koulutusalojen yhdistelmien toimivuus, toiminnan vahvuusalue, riittävä koko suhteessa koulutustehtävään, opettajiston koulutustaso, kirjasto- ja informaatiopalvelut, suhteet työelämään, yhteistyö yliopistojen ja korkeakoulujen sekä muiden oppilaitosten kanssa, kansainvälinen yhteistyö, alueellinen koulutus- ja palvelutehtävä sekä arvioinnin järjestäminen. Näihin arviointiperusteisiin lisättiin opetusministeriön asettaman selvitysmies Aki Valkosen ehdotuksen pohjalta kaksi kriteeriä: oppimisympäristö ja työympäristö.

Korkeakoulujen arviointineuvoston perustamista koskevan lain valmisteluun vuoden 1995 lopussa vaikutti muun muassa se, että eduskunnan sivistysvaliokunta kiinnitti huomiota tarpeeseen luoda Suomeen yhtenäinen laadunarviointijärjestelmä. Korkeakoulujen arviointineuvostoa ja sen perustamista koskevassa asetuksessa arviointineuvoston tehtäväksi määriteltiin laaja-alainen korkeakoulujen arviointi- ja kehittämistyö mukaan lukien ammattikorkeakoulujen toimilupahakemusten ja perustamishankkeiden arvioinnista huolehtiminen.

Ammattikorkeakoulujen jatkotutkinnon kokeilusta säädettiin laki (L 645/2001). Siinä määritellään kokeiluluvan myöntämisen ehdot ja kokeiluhakemusten arviointi. Lisäksi eduskunta edellytti kokeilulain hyväksyessään, että Korkeakoulujen arviointineuvosto arvioi sekä kokeiluun esitetyt koulutusohjelmat että kokeilun kokonaisuuden.

Sekä toimilupien myöntämiseen että jatkotutkintokokeiluun liitetyt arvioinnit edustavat ensimmäistä kertaa suomalaisessa korkeakoulukentässä menettelyä, joka muistuttaa monissa maissa käytössä olevaa korkeakoulutuksen akkreditointia.

Uudessa vuoden 2003 ammattikorkeakoululaissa (L 351/2003) määritellään laadunarviointi (9 §) seuraavasti: "Ammattikorkeakoulujen tehtävänä on vastata järjestämänsä koulutuksen ja muun toiminnan laatutasosta ja jatkuvasta kehittämisestä ja osallistua määräjain ulkopuoliseen laadunarviointiin. Ammattikorkeakoulujen tulee julkistaa järjestämänsä arvioinnin tulokset. Opetusministeriön yhteydessä on Korkeakoulujen arviointineuvosto, josta säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella."

Ammattikorkeakoulujen arviointijärjestelmässä on nähtävissä kaksi eri suuntausta. Toisaalta ammattikorkeakouluja on varsinkin toimilupa-arvioinneissa vertailtu keskenään, toisaalta niitä on arvioitu yksittäisinä organisaatioina. Ensimmäisenä käynnistyi Seinäjoen ja Vantaan väliäikaisten ammattikorkeakoulujen kansainvälisen toiminnan arviointi jo vuonna 1994.

Korkeakoulujen arviointineuvoston perustamisen jälkeen on tehty systemaattisia ja kattavia arviointeja koulutusala- ja teemakohtaisesti sekä kokonaisarviointeina. Lisäksi on tehty laaturyön arviointeja eli auditointeja ja alueellista vaikuttavuutta koskevia arviointeja.

Tähän mennessä Korkeakoulujen arviointineuvosto on toteuttanut 16 ammattikorkeakoulujen laaturyön arviointia. Laaturyön arvioinnin kohteena ovat olleet menettelytavat ja järjestelmät, joiden avulla ammattikorkeakoulut pyrkivät saavuttamaan toiminnalleen asettamansa laaturyön ja tavoitteet. Ammattikorkeakoulujen aluekehitysvaikutusten arvioinnin kohteina ovat olleet ammattikorkeakoulun tehtävä ja toimintaympäristö, ammattikorkeakoulujen strategia ja rooli alueen kehityksessä sekä ammattikorkeakoulujen toiminta ja sen vaikutus alueella mukaan lukien yhteistyö alueen muiden toimijoiden kanssa.

Ammattikorkeakoulujen itsearviointit ja ulkoiset arvioinnit ovat suoraan palvelleet organisaatioiden muotoutumista ja suuntautumista sekä koulutusohjelmien vahvuuksien ja kehittämistarpeiden analyysia. Arviointitulosten hyödyntämisessä ammattikorkeakoulujen kehittämistyössä on kuitenkin edelleen kehittämisen varaa.

Opetusministeriö on seurannut ammattikorkeakoulujen kehittymistä tilastoaineistojen perusteella jo vuodesta 1992. Tilasto- ja tiedonkeruujärjestelmä uudistettiin perustamalla 1997 AMKOTA-tietokanta. Tästä alkaen on näitä AMKOTA-tietoja hyödynnetty yleisten kriteereiden perusteella myös tuloksellisuusmäärärahojen myöntämisessä. Vuodesta 2000 lähtien tuloksellisuusrahaa on jaettu myös koulutuksen laaturyöyksiköille ja aluekehityksen huippuyksiköille korkeakoulujen arviointineuvoston esityksestä.

Nykyisin käytössä olevaa AMKOTA-rekisteriä on vuosi vuodelta laajennettu, ja siihen on voitu sisällyttää määrällisten indikaattoreiden lisäksi yhä suuremmassa määrin myös laadullista tiedonkeräystä. AMKOTA -tiedoilla on ollut tärkeä merkitys opetusministeriön tuloksellisuusseurannan lisäksi myös ammattikorkeakoulujen keskinäisessä vertailussa ja laaturyövoitteiden asettamisessa.

3 Korkeakoulutuksen laadunvarmistus Suomessa

3.1 Kansallinen korkeakoulupoliittinen ohjaus

Valtion ohjaus perustuu korkeakoulutuksesta annettuun lainsäädäntöön, jonka perustan muodostavat yliopistolaki ja ammattikorkeakoululaki sekä niiden pohjalta annetut asetukset. Lainsäädäntö luo korkeakoulujen toiminnalle yleiset puitteet. Opetusministeriö vastaa kansallisen korkeakoulupoliittikan valmistelusta ja sen toimeenpanon edellytyksistä.

Ohjauksen järjestelmän ja korkeakoulujen aseman kannalta olennaista on, että maamme korkeakoulut on perustettu julkisen vallan päätöksillä yhtenäisin perustein: yliopistot lainsäädännöllä ja ammattikorkeakoulut valtioneuvoston myöntämällä toimiluvilla. Toimiluvan saamiseksi 1990-luvulla perustettujen ammattikorkeakoulujen tuli täyttää laissa säädetyt kriteerit. Valtioneuvoston toimilupaharkinta pohjautui Korkeakouluneuvoston ja vuodesta 1996 alkaen Korkeakoulujen arviointineuvoston toimilupahakemuksista tekemään arviointiin.

Valtio vastaa korkeakoulujen perusrahoituksesta. Kaikki yliopistot ovat nykyisin valtion ylläpitämiä. Ammattikorkeakoulut ovat kuntien, kuntayhtymien sekä säätiöiden ylläpitämiä, mutta niidenkin rahoituksessa valtiolla on merkittävä osa, ja ammattikorkeakoulujen koulutuspoliittinen ohjaus tapahtuu ministeriön asettamien suuntaviivojen mukaisesti.

Toteutettavan korkeakoulupoliittikan pohjan muodostavat hallitusohjelma sekä sitä tarkentava koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma, jonka valtioneuvosto hyväksyy. Käytännössä opetusministeriön ohjaus toteutuu ministeriön ja kunkin korkeakoulun kanssa tehtävissä kolmivuotisissa tulossopimuksissa ja niihin liittyvissä neuvotteiluissa. Ammattikorkeakoulujen tavoiteohjausprosessin² ja yliopistojen tulosohjaus-

---

² Ammattikorkeakoulujen ohjausjärjestelmä perustuu valtioneuvoston päätöksiin ammattikorkeakoulujen toimiluvista, opetusministeriön päätöksiin koulutusohjelmista, valtion talousarvioon sekä opetusministeriön ja ammattikorkeakoulujen kesken sovitteisiin tavoitesopimuksiin. Valtioneuvosto päättää ammattikorkeakoulujen keskipitkän aikavälin yleisestä kehittämisestä hyväksymisensä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmissa. Tavoitesopimukseen perustuva ohjaus on ammattikorkeakoulujen toiminnan ohjauksen keskeisin väline. Ammattikorkeakoululain mukaan opetusministeriö ja ammattikorkeakoulun ylläpitäjä yhdessä ammattikorkeakoulun kanssa sopivat määrävuosiksi kerrallaan ammattikorkeakoulun toiminnalle asetettavista, kansallisen korkeakoulupoliittikan kannalta keskeisistä tavoitteista ja niiden seurannasta sekä keskeisistä valtakunnallista kehittämishankkeista. Ammattikorkeakoulujen ja opetusministeriön väliset sopimukset laaditaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Määrärahoista ja koulutustarjonnasta sovitaan kuitenkin vuosittain. Ammattikorkeakoulujen strategiset suunnitelmat ja pitkän tähtäimen tavoitteet ovat opetusministeriön ja ammattikorkeakoulujen kesken käytävien tavoiteneuvotteilujen pääasiallisena aiheena. Tähän liittyy myös ammattikorkeakoulujen toiminnan analysointi ja arviointi. Tavoiteohjausmenettelyssä tarvittava tiedon tuotanto, sen hallinta ja seuranta on järjestetty AMKOTA-tietokannan avulla. Tavoiteohjausta on kehitetty vuorovaikutteiseksi, läpi vuoden kestäväksi prosessiksi, jonka tuloksena päädytään tulevien vuosien keskeisimpien tavoitteiden määrittelyyn.

prosessin³ aikana laadittavissa sopimuksissa sovitaan tulevien vuosien tärkeimmät tulostavoitteet ja toiminnan kehittämislinjaukset. Sopimuksia tarkennetaan voimavarojen osalta vuosittain.

Uusista korkeakoulupoliittisista avauksista päättää opetusministeriö korkeakoulujen aloitteiden pohjalta. Yliopistojen uudet koulutusalat perustetaan valtioneuvoston asetuksella. Ministeriö päättää myös ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmista ja toimilupien muutoksista silloin, kun asia koskee opetuskieltä ja sijaintipaikkaa. Muista toimilupaa koskevista asioista päättää valtioneuvosto.

Korkeakoulupoliittisessa tavoitteenasettelussa laadulliset kysymykset ovat viime vuosina painottuneet voimakkaasti. Ohjausjärjestelmä on muodostunut koko vuoden kattavaksi prosessiksi, jossa painopiste on määrällisten tavoitteiden lisäksi laadullisilla ja strategisilla tavoitteilla. Ohjausta on kehitetään jatkuvasti strategisempaan suuntaan siten, että opetusministeriön kanssa sovitaan vain kansallisen ja kansainvälisen korkeakoulupolitiikan kannalta keskeisistä tavoitteista ja toimenpiteistä. Tavoite- ja tulossopimuksissa asetetaan sekä kaikille yhteisiä tavoitteita että korkeakoulukohtaisia tavoitteita. Yhteiset tavoitteet ovat ministeriön näkökulmasta keskeisiä kansallisen politiikan toteuttamiskeinoja, kun taas korkeakoulukohtaisilla tavoitteilla tuetaan eri tilanteessa olevien korkeakoulujen omia strategisia tavoitteita ja korkeakoulujen profiloitumista.

3.2 Korkeakoulujen vastuu

Päävastuu opetuksen, tutkimus- ja kehittämistoiminnan, tieteellisen tutkimuksen ja muun toiminnan laadusta on korkeakouluilla itsellään. Korkeakoulujen vastuulle kuuluu se, että niiden tarjoama koulutus ja niiden myöntämät tutkinnot vastaavat kansainvälisiä vaatimuksia. Tätä vastuuta ilmentää korkeakouluille laissa annettu velvoite arvioida omaa toimintaansa ja osallistua ulkopuolisiin arviointeihin. Korkeakouluilla on myös vastuu siitä, että niiden toiminta on eettisesti korkeatasoista.

Koulutuksen laadun kannalta on tärkeää, että korkeakouluissa määritellään laatutyön tavoitteet, menettelytavat ja prosessit, joilla tavoitteisiin pyritään ja mekanismit, joilla laatua varmistetaan. Tämä edellyttää laajaa keskustelua ja yhteisen koulutuksen laatua koskevan ymmärryksen luomista.

Suomessa on lähdetty siitä, että kukin yliopisto ja ammattikorkeakoulu voi rakentaa omiin tarpeisiinsa parhaiten sopivan laadunvarmistusjärjestelmän. Tällä pyritään siihen, että laadunvarmistus ei jäisi irralliseksi toiminnaksi, vaan siinä käytettäisiin hyväksi jo olemassa olevia toimintoja. On tärkeää, että laadunvarmistus kattaa koko korkeakoulun toiminnan – myös täydennyskoulutuksen ja avoimen yliopiston ja avoimen ammattikorkeakoulun koulutustarjonnan.

Kansainvälisessä yhteistyössä luotettava laadunvarmistusjärjestelmä vahvistaa korkeakoulun opetuksen ja tutkintojen laadusta annettavaa tietoa.

---

³ Yliopistojen tulossopimuksella tarkoitetaan järjestelmää, jonka avulla opetusministeriö ohjaa yliopiston toimintaa ja kehittämistä korkeakoulupolitiikalle asetettujen tavoitteiden suuntaan. Opetusministeriön ja yliopistojen välisissä tulossopimuksissa sovitaan määrällisistä ja laadullisista tavoitteista, tavoitteiden saavuttamiseen tarvittavista voimavaroista, tavoitteiden toteutumisen seurannasta ja arvioinnista sekä toiminnan edelleen kehittämisestä. Yliopistojen tulostavoitteet asetetaan kolmivuotiskaudelle. Väli vuosina tavoitteet vahvistetaan ja sovitaan tulevan vuoden resurssista. Laatua ja sen kehittämistä koskevat tavoitteet ovat pitkälti yliopistojen vastuulla. Tulossopimusmenettely ja siihen liittyvä tulostavoitteiden asettaminen käynnistyy kesäkuussa, kun ministeriö lähettää yliopistoille strategisten suuntaviivojen pohjalta seuraavana vuonna käytävien tulosneuvottelujen ohjeet. Opetusministeriön ja yliopistojen välisessä tulossopimusmenettelyssä tulosseuranta toteutetaan pääosin tilinpäätöksen ja KOTA-tietokannan avulla. Tulosneuvottelujen yhteydessä yliopistoille annetaan suullinen palaute edellisen vuoden toiminnasta. Tämän lisäksi opetusministeriö antaa yliopistoille kirjallisen palautteen muun muassa raportoinnin laadusta, toiminnan tuloksellisuudesta ja kehittämistarpeista strategisilla painopistealueilla.

3.2.1 Yliopistojen laadunvarmistusjärjestelmät

Vuonna 2003 toteutetun koulutuksen laatujärjestelmien kartoituksen perusteella (KKA 2003, kysely liitteenä 2) voidaan todeta, että yliopistot ovat ymmärtäneet laadunvarmistusjärjestelmien tärkeyden. Joillakin yliopistoilla on jo toimiva koulutuksen laatujärjestelmä, ja kaikilla on toiminnassaan laatua varmistavia elementtejä. Varsinaisen laadunvarmistusjärjestelmän kehittäminen on kuitenkin useimmissa yliopistoissa vielä kesken. Tämä näkyy siinä, että laadunvarmistusjärjestelmien kuvaukset ovat osin hataria ja vaikeasti avautuvia. Yliopistojen kuvauksista voi myös päätellä, että laadunvarmistus ei vielä ole riittävän systemaattista eikä laatu-kysymyksiä käsitellä kovin laajasti yliopistojen sisällä.

Kartoituksen tulosten mukaan erityisesti taideyliopistot kiinnittävät arvioinnissa huomiota oppimiseen. Muissa yliopistoissa arvioidaan opetusta, opintojaksoja, opintokokonaisuuksia, opettajia, tutkintoja ja yliopiston koulutustoimintaa.

Vastuukysymykset näyttävät kartoituksen perusteella olevan vielä melko jäsentymättömiä. Vaikuttaa siltä, että yleiset rakenteet ovat olemassa. Sen sijaan tarkkaa tietoa siitä, kuka kantaa vastuuta mistäkin osa-alueesta, ei kuvauksista ilmene.

Arviointimenetelminä käytetään yleisesti lomakekyselyjä, mutta erilaiset keskustelut, portfoliot ja benchmarking (vertailuarviointi) ovat tulossa niiden rinnalle.

Arviointikriteereitä käsitellessään yliopistot kuvaavat lähinnä sitä, kuka kriteerit asettaa. Toistaiseksi muutama yliopisto on laatinut yhteiset, koko yliopistoa koskevat opetuksen laadun kriteerit. Muutamassa muussa yliopistossa työ on käynnissä. Osa yliopistoista kuitenkin vierastaa "standardoidun laadun" ideaa.

Arviointitietojen tärkeimmäksi hyödyntäjäksi mainitaan yliopiston johto. Ainakin Helsingin yliopisto, Helsingin kauppakorkeakoulu ja Vaasan yliopisto hyödyntävät arviointitietoja tuloksellisuus- tai kannustinmäärärahojen jakoperusteena. Kuusi yliopistoa kertoo käyttävänsä arviointitietoja opetuksen ja opetussuunnitelmien kehittämiseen. Vain muutama yliopisto mainitsee käyttävänsä arviointitietoja hyväksi tehdessään strategisia linjauksia.

Uusien koulutusohjelmien aloittaminen edellyttää yliopistoissa usean hallinnollisen elimen päätöstä. Kuvauksissa painotetaan kuitenkin hallinnollisia seikkoja, ja etukäteisarviointiin viitataan vain muutamalla yleisellä kriteerillä. Useimmissa vastauksissa kriteereinä on mainittu koulutustarve ja taloudelliset ja henkiset voimavarat. Teknillinen korkeakoulu korostaa uusien koulutusohjelmien yhteyttä tutkimukseen. Vaasan yliopisto ja Taideteollinen korkeakoulu tarkastelevat myös aloitettavan koulutuksen soveltuvuutta yliopiston profiiliin.

Laadunvarmistuksen tärkeys on yliopistoissa ymmärretty, mutta työn kehittämisen esteenä on kartoituksen mukaan ajan ja henkilöresurssien vähäisyys. Samoin arviointien hyödyllisyys asetetaan jossain määrin kyseenalaiseksi, mikä osaltaan vaikuttaa siihen, että laadunvarmistuksen kehittämiseen ei aina löydy tarpeeksi motivaatiota.

Yhtenä yliopistojen laadunvarmistuksen kehityssuuntana näyttää olevan yhteyden rakentaminen laatujärjestelmien ja rahanjaon ja/tai palkkauksen välille. Toinen on laadunvarmistusjärjestelmien kehittäminen ja kytkeminen osaksi tutkintorakenne- ja opetussuunnitelmatyötä. Kolmas kehityssuunta on panostaminen opetustyön johtamiseen. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että yliopistot ovat ottamassa arvioinnin osaksi normaalia toimintaansa.

3.2.2 Ammattikorkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmät

Tässä esitetty katsaus perustuu Korkeakoulujen arviointineuvoston 2000-luvun alussa toteutamiin ammattikorkeakoulujen laatu-työn auditointeihin, joihin osallistui 16 ammattikorke-

koulua, sekä syksyllä 2003 tehtyyn ammattikorkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmien kartoitukseen (KKA 2003, liite 2).

Ammattikorkeakoulujen laadunvarmistuksen keskeisiä osia ovat strategiatyö, toiminnan itsearviointi, seuranta- ja palautejärjestelmät, sisäiset ohjausmekanismit sekä vastuunjaot toimijoiden kesken. Kartoituksen kysymyksenasettelussa ja vastauksissa painottui arvioinnin näkökulma, muut laadunvarmistuksen osa-alueet eivät nousseet niinkään esille. Kartoitus ei siten anna kattavaa kuvaa ammattikorkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmistä, ja prosessia onkin tarkoitus jatkaa.

Useimmat ammattikorkeakoulut ovat kehittäneet järjestelmiä laadun arvioimiseksi ja arvokasta kehittämistyötä on tehty monilla laadunarvioinnin alueilla, etenkin opetuksen ja oppimisen laadunarvioinnin kehittämisessä. Arviointien kohteet vaihtelevat ammattikorkeakouluittain perustehtävän toteuttamisesta opetusmenetelmiin ja opintojaksojen arviointiin.

Kartoituksen tulosten perusteella ammattikorkeakouluissa arviointi on liitetty osaksi strategista johtamista ja kehittämistä. Suurimmalla osalla ammattikorkeakouluja on arviointistrategia. Laatutyön auditoinnit ovat osoittaneet, että osalla ammattikorkeakouluista on myös laadunhallinnan strategiat, jotka sisältävät arviointi- ja palautejärjestelmät.

Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisusarjan perusteella laatutyökalujen käytöstä on runsaasti kokemuksia, ja korkeakoulut ovat tehneet myös yhteistyötä työkalujen kehittämisessä (esim. benchmarking, itsearviointimallit). Käytössä ei ole yhtä, yhteistä Suomen ammattikorkeakouluissa toteutettavaa tai niille erityisesti soveltuvaa järjestelmää, vaan kukin korkeakoulu on voinut valita itselleen sopivat työkalut ja laadunvarmistuksen menettelyt.

Organisaatiotason laadunkehitystyö on laatutyön auditointien perusteella käynnissä useissa ammattikorkeakouluissa. Syksyllä 2003 tehdyn kyselyn perusteella kehitystyötä on tarpeen systemaattisesti jatkaa. Koska käytössä ei ole arviointitulosten vertailukelpoisuutta varmistavia kansallisesti sovittuja peruskäsitteitä eikä prosesseja, laatukäsitteitä käytetään ja ne ymmärretään eri tavoin. Korkeakoulukentällä yhteiseen käsitteistöön eteneminen vaatii laajaa yhteistä keskustelua. Tässä työryhmän luomia käsitteitä (liite 1) voidaan käyttää yhteisenä perustana, jonka pohjalta edetään käytännön sovelluksiin.

Käsitteiden lisäksi myös ammattikorkeakoulujen uudet tehtävät (tutkimus- ja kehitystyö sekä aluekehitys) edellyttävät systemaattista laadun ja arvioinnin kehitystyötä. Tämän toteuttaminen käytännössä on vasta hahmottumassa. Laadunarvioinnin päätehtävänä monet ammattikorkeakoulut pitävät laissa ammattikorkeakouluille määriteltyjen tehtävien toteuttamista (koulutus, työelämän ja aluekehityksen tukeminen sekä soveltava tutkimus- ja kehitystyö).

3.3 Korkeakoulujen arviointineuvoston tehtävät

Korkeakoulujen arviointineuvoston (KKA) toiminta perustuu lainsäädäntöön. KKA:sta annetussa asetuksessa (A 1320/1995 ja A 465/1998) neuvoston ensimmäisenä tehtävänä on "avustaa korkeakouluja ja opetusministeriötä arviointeja koskevissa asioissa". Tämä määrittelee selkeästi KKA:n aseman kansallisen laadunvarmistuksen toimijana. Yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla on velvoite osallistua ulkopuoliseen arviointitoimintaan, jota neuvosto järjestää. Vastuu korkeakoulutuksen laadusta ja sen kehittämisestä on korkeakouluilla, ja toisaalta opetusministeriö tekee korkeakoulupoliittisia linjauksia. Korkeakoulujen arviointineuvostolla on vastuu korkeakoulujen ulkoisesta arviointitoiminnasta.

12-jäseninen Korkeakoulujen arviointineuvosto on opetusministeriön nimittämä, ja

neuvoston toiminta rahoitetaan ministeriön budjetista. Rahoitusyhteydestä huolimatta Korkeakoulujen arviointineuvosto on päätöksenteossaan riippumaton. KKA päättää itse arvioinnin kohteista, tavoitteista ja menetelmistä. KKA nimeää myös itsenäisesti arvioinnin suunnittelusta vastaavat johtoryhmät sekä arvioinnin toteutuksesta vastaavat arviointiryhmät.

Asetuksessa Korkeakoulujen arviointineuvostolle on säädetty myös kaksi viranomaistoiminnaksi määriteltävää tehtävää: ammattikorkeakoulujen toimilupa-arvioinnit sekä korkeakoulujen erikoistumisopintojen arviointi ja rekisteröinti. KKA:n toimilupajaoston tehtävänä on ollut huolehtia ammattikorkeakoulujen toimilupahakemusten arvioinnista. Toimilupa-arviointi on ollut luonteeltaan eräänlainen akkreditointiprosessi, ei kuitenkaan määrävuosin toistuva vaan kertaluonteinen.

Erikoistumisopintolautakunnan tehtävänä on arvioida korkeakoulujen täydennyskoulutuksena järjestämiä erikoistumisopintoja ja hyväksyä ne ylläpitämäänsä rekisteriin. Rekisteröinti on voimassa neljä vuotta. Erikoistumisopintojen arviointi on luonteeltaan akkreditointia ja korkeakouluille vapaaehtoista.

Edellä mainittujen tehtävien lisäksi arviointineuvoston tulee asetuksen mukaan järjestää korkeakoulujen toimintaan sekä korkeakoulupolitiikkaan liittyviä arviointeja, tehdä korkeakoulujen arviointia ja sen kehittämistä koskevia aloitteita, huolehtia arviointia koskevasta kansainvälisestä yhteistyöstä sekä edistää korkeakoulujen arviointia koskevaa tutkimusta. Viime vuosien aikana kansainvälinen yhteistyö on noussut erittäin tärkeään asemaan.

Yliopistojen laadunvarmistusjärjestelmien kartoituksen yhteydessä tuli esille myös muutamia arviointineuvoston toiminnan kehittämistarpeita. Eräät yliopistot esittivät, että arviointineuvosto järjestäisi enemmän arviointiin liittyvää koulutusta, joka kohdistuisi myös yliopistojen johdolle. Suomalaisten ja eurooppalaisten yliopistojen välillä ehdotettiin käynnistettäväksi benchmarking-hankkeita.

Yliopistot ottivat esille myös arviointien aikataulujen ongelmallisuuden. Yliopistot ehdottivat, että arviointineuvosto sopisi yliopistojen ja Suomen Akatemian kanssa yhtenäisen opetuksen ja tutkimuksen kansainvälisten arviointien aikataulun, mikä mahdollistaisi yliopiston omien arviointihankkeiden sijoittamisen väli vuosiin.

Viime aikoina yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen antamaa opetusta on arvioitu yhtäaikaaisesti silloin kun alan koulutusta järjestetään molemmilla sektoreilla. Kartoituksessa tehtiin ehdotus siitä, että sektoreita arvioidaisiin erillään, jotta arviointiin saataisiin enemmän syvyyttä ja laadun kehittämistä palvelevaa sisältöä. Tutkimuksen ja opetuksen arviointia yhtenä kokonaisuutena kannatettiin.

3.4 Kansallisen tason laadunvarmistus

Korkeakoulujen arviointineuvoston arvioinnit voidaan jakaa kuuteen ryhmään. KKA järjestää 1) korkeakoulujen kokonaisarviointeja ja 2) niiden laatutyön auditointeja, 3) koulutusala-arviointeja, 4) korkeakoulupoliittisia ja muita teema-arviointeja. KKA on opetusministeriön toimeksiannosta toteuttanut 5) laatu- ja huippuyksikköarviointeja molemmilla sektoreilla. Lisäksi KKA on 6) maksupalvelutoimintana toteuttanut arviointeja niin korkeakoulujen kuin opetusministeriön toimeksiannoista. Näistä esimerkkeinä voidaan mainita avoimen yliopisto-opetuksen arviointi sekä Ahvenanmaan ammattikorkeakoulun, Maanpuolustuskorkeakoulun, Poliisiammattikorkeakoulun ja Snellman-korkeakoulun arvioinnit.

Korkeakoulujen arviointineuvoston toteuttamat arvioinnit vuosina 1996–2003

Arviointityyppi	Arvioinnin kohde	Arvioinnin kattavuus	Arvioinnin vapaaeht.	Arv. lkm	Rahoi- tus	Osall. yks.
KKA:n oma toiminta						
Yliopistojen kokonais- arvioinnit	Yliopisto koko- naisuutena tai räätälöitynä jokin laaja teema.	Kaikki yo:t kau- della 1996–99. Osa arvioitu ennen KKA:n perustam.	Pakollista. Todettu KESUssa.	14 (+ 6 ennen KKA:ta)	KKA/ kk	20
Amk:jen kokonais- arvioinnit	Amk kokonaisuutena tai räätälöitynä jokin laaja teema	Toiminta vasta alussa.	Vapaa- ehtoista.	4	KKA/ kk	29
Amk:jen auditoinnit	Amk:jen laatujärj. tai laatutyö.	N. puolet amk:ista.	Vapaa- ehtoista.	16	KKA/ kk	29
Koulutusala- arvioinnit	Koulutusala, koulutusohjelma tai oppiaine.	Valitut alat. Itse- arv.:ssa mukana kaikki yks., mutta jos osallistujia pal- jon, vierailuja ei voida tehdä kaikkiin.	Osallis- tuminen pakollista.	10	KKA	n. 210
Korkeakoulu- poliittiset ja muut teema- arvioinnit	Koulutukseen tai kk-politiikkaan liittyvä toiminto tai ilmiö.	Valitut teemat. Itsearv.:ssa muka- na kaikki, mutta kaikissa ei aina voida vieraila.	Vaihtelee arvioin- neittain.	5	KKA	78
Asetuksessa määritelty viranomaistoiminta						
Erikoistumis- opintojen arviointi ja rekisteröinti	Kk:jen järj. eri- koistumisopin- (väh. 20 ov).	Vain pieni osa koulu- tuksesta.	Vapaa- ehtoista.	77	KKA/kk	Tu- han- sia.
Amk:jen toimi- lupa- arvioinnit	Amk:jen toimilupa- hakem., toimiluvan laajennushakem. ja toimilupapäätöksiin liitetyt ke- hittäm. velvoitteet.	Kaikki toimilupa- hakemukset v. 1996 jälkeen.	Pakollista.	66	KKA (kk:n maksu OPMlle)	Uusi kou- lutus
Toimeksiannot						
Laatu- ja huippu- yksikkö- arvioinnit	Yo-koulutuksen laatuys. sekä aikuiskoulutuksen laatu yliopistot. Amk:jen koulu- tuksen laatuys. ja aluekeh. vaiku- tuksen huippuys.	Kaikilla yksiköillä mahdollisuus osallistua. Karsinta korkeakoulun sisällä.	Vapaa- ehtoista.	yo: 3+3 krt amk: 2+2 krt	KKA	-

Amk:jen jatkotutkinto	Amk:jen hakem. kokeiluun, sekä itse kokeilu.	Kaikki hakem. arvioitiin. Koko kokeilu ja kaikki kokeilua toteuttavat yksiköt.	Pakollista lupaa hakeville ja kokeiluun osallistuville yksiköille.	Hakemukset: 2 krt kokeilu: 2 krt	OPM (erillisrahoitus)	Hakemukset 53/36 ja 18/11
Maksupalvelutoiminta						
OPM:n toimeksiannot	Tapauksen mukaan: esim. avoin yo	Kaikki yksiköt mukana.	Pakollista.	2	OPM	-
Muut toimeksiannot	Esim. opetushallinnon ulkop. korkeakoulut.	Koko kk tai valittu teema.	Tilaaajan toive.	7	Tilaaaja	-

Korkeakoulujen arviointineuvosto on vuoden 2003 loppuun mennessä toteuttanut kymmenen koulutusala-arviointia ja viisi teema-arviointia. KKA on kohdentanut koulutusala-arvioinnit yhteiskunnallisesti ja koulutuksellisesti merkittävälle, nopeasti laajentuville, kehittyville tai ongelmallisiksi koetuille aloille. Myös teema-arvioinnit on keskitetty korkeakoulupoliittisesti merkittävälle alueille tai erityisen ongelmallisiin kysymyksiin.

Kaikissa yliopistoissa on toteutettu kokonaisarviointi. Parhailaan ovat käynnissä niiden seuranta-arvioinnit.

Ammattikorkeakoulujen osalta on valmistunut neljä kokonaisarviointia sekä 16 laatutyön auditointia. Tämän lisäksi KKA on arvioinut kolmena vuonna ammattikorkeakoulujen toimilupahakemukset tai toimiluvan laajennushakemukset sekä kahtena vuonna toimilupiin liittyvien kehittämiselvoitteiden toteuttamista.

Kokonaisarviointit ja laatutyön auditoinnit eivät ole noudattaneet yhtenäistä mallia tai toteutustapaa. Yliopistojen kokonaisarviointit on räätälöity vastaamaan kunkin yliopiston omia tarpeita ja käyttötarkoituksia. Sama tilanne on ammattikorkeakoulujen kokonaisarviointien osalta. Laatutyön auditoinneissa on paljolti yhteneviä elementtejä, mutta auditoinnit ovat tematiikaltaan lähestyneet ajan kuluessa kokonaisarviointeja.

Korkeakoulujen arviointineuvosto ei ole sitoutunut tiettyyn arviointimettiin tai prosessiin, eikä arviointeja varten ole määritelty kaikille samoja arviointikriteerejä, vaan menetelmät ja kriteerit on yleensä räätälöity arvioinnin tavoitteen ja arvioitavan teeman erityispiirteiden mukaisesti. Poikkeuksen tästä tekevät korkeakoulujen erikoistumisopintojen arvioinnit ja ammattikorkeakoulujen toimilupa- ja jatkotutkintohakemusten arvioinnit. Niissä arvioinnin kohteet ja kriteerit olivat ennalta määritellyt ja pysyvät samoina vuodesta toiseen.

Yliopistojen osalta neuvosto on arvioinut perus- ja jatkokoulutuksen laatuksiköt sekä aikuiskoulutuksen laatuylipistot kolme kertaa. Ammattikorkeakoulujen osalta KKA on arvioinut koulutuksen laatuksiköt ja aluekehitysvaikutuksen huippuysiköt kahdesti. Opetusministeriö on käyttänyt laatu- ja huippuysikköarviointien tuloksia tuloksellisuusrahoituksen jakoperustana.

Laatu- ja huippuysikköarviointit, joihin liittyy opetusministeriön tulosrahoitus, voidaan nähdä osin ongelmallisina kehittävän arvioinnin periaatteen kannalta. Rahanjakolementin liittäminen arviointiin saattaa tuoda niihin tietyn kilpailuelementin, joka saattaa vaikuttaa esimerkiksi itsearviointiin. Samalla se vahvistaa arviointikriteerien ja -tulosten ohjaavaa vaikutusta. Toisaalta nykyisellä laatuysikköarvioinnilla on pystytty vahvistamaan opetuksen laadun merkitystä korkeakoulujen toiminnassa tutkimuksen rinnalla. Laatu- ja huippuysikköarviointit tuovat myös relevanttia tietoa koulutuksen valtakunnallisesta laadusta, vaikka arvioinnin kohteena ovatkin yliopistojensa ja ammattikorkeakoulujensa tasokkaimpina pitämät yksiköt.

4 Korkeakoulutuksen laadunvarmistuksen nykytila Euroopassa

4.1 Korkeakoulujen arviointi Euroopassa

Eurooppalaiset käytänteet arvioinneissa vaihtelevat huomattavasti. Kunkin maan historiallinen kehitys ja nykyinen taloudellinen, poliittinen ja koulutuspoliittinen tilanne selittää pitkälti tätä vaihtelua. Tässä luvussa luodaan katsaus yleiseen eurooppalaiseen kehitykseen ja yksityiskohtaisemmin muutaman Suomen kannalta kiinnostavan maan tilanteeseen.

Laadunarviointi ja -varmistuskeskustelu käynnistyi EU-tasolla, kun opetusneuvosto antoi vuonna 1998 suosituksen (98/561/EY) Euroopan korkea-asteen koulutuksen laadunarvioinnin kehittämiseksi. Suosituksessa esitettiin tavoite, että kaikki EU-jäsenmaat perustavat kansalliset laadunvarmistusjärjestelmät. Tällainen järjestelmä edellytti suosituksen mukaan 1) arviointiorganisaatioiden itsenäisyyttä arviointimenetelmiensä osalta, 2) sellaisten arviointimenetelmien käyttöönottoa, jotka ottavat huomioon korkeakoulujen itsenäisyyden, 3) arvioinnin sisäistä tai ulkoista hyödyntämistä, 4) sidosryhmien mukaan ottamista arviointiprosessiin sekä 5) arviointitulosten julkista raportointia. Bolognan julistus vuodelta 1999⁴ ja sitä seurannut Prahan kommuniquea vuodelta 2001 pohjautuivat osin neuvoston suositukselle ja konkretisoivat sitä edelleen.

Viimeisen viiden vuoden aikana eurooppalainen korkeakoulutuksen laadunarviointi on kehittynyt nopeasti. Miltei kaikissa Euroopan maissa on perustettu itsenäiset kansalliset tai alueelliset arviointiorganisaatiot, joiden toiminta kattaa erityisesti yliopistokoulutuksen. Berliinin opetusministerikokouksen kommuniqueassa vuodelta 2003 painotettiin yhteisten arviointikriteerien ja metodien tarvetta (liite 3). Niiden kehittämismandatin ministerit antoivat European Network for Quality Assurance in Higher Education (ENQA) -verkostolle.

---

⁴ Bolognan julistuksen perimmäinen tavoite on synnyttää yhteinen eurooppalainen korkeakoulutusalue vuoteen 2010 mennessä. Tarkoituksena on lisätä eurooppalaisen korkeakoulutuksen kilpailukykyä ja vetovoimaa muihin maanosiin verrattuna. Tavoitteeseen pyritään kuudella tavoitteella, joista yksi on laadunarvioinnin eurooppalainen ulottuvuus. Bolognan prosessin seuranta ja työohjelman laatimista varten on muodostettu seurantaryhmä (Bologna Follow-up group), jossa on edustaja kustakin prosessiin osallistuvasta maasta. Ensimmäinen ministeritasoinen seurantakokous järjestettiin Prahassa toukokuussa 2001. Toinen seurantakokous järjestettiin Berliinissä syyskuussa 2003. Kolmas seurantakokous järjestetään Bergenissä toukokuussa 2005.

ENQA-verkoston vuonna 2002 tekemän kartoituksen mukaan eurooppalaiset arviointiorganisaatiot antavat varsinaisen arviointitoiminnan lisäksi lausuntoja ja neuvoja ministeriöille kansallista lainsäädäntöä koskevista asioista. Noin 80 % organisaatioista pitää myös tiedonvälitystä tärkeänä organisaation toimintamuotona.

ENQA:n kartoituksen mukaan Euroopassa on käytössä kahdeksan arviointityyppiä, joista yleisimmät ovat koulutusohjelma-akkreditointi ja koulutusohjelmien arviointi. Suurin osa kartoitukseen vastanneista organisaatioista käyttää molempia arviointeja (ks. liite 3).

Suuri osa arviointiorganisaatioista on ottanut käyttöön vuoden 1998 EU:n opetusneuvoston suosituksen mukaisen järjestelmämallin. Tämän lisäksi parin viime vuoden aikana myös kriteerien ja standardien käyttö on yleistynyt, ja moni arviointiorganisaatio on laatinut omat arviointikriteerit.

Oppimistulosten arviointi ei ole ollut kovin laajassa käytössä korkea-asteen ulkoisissa arvioinneissa. Yhtenä syynä tähän on se, että oppimistulosten katsotaan kuuluvan korkeakoulujen autonomian piiriin. Britannian Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA) on kuitenkin sisällyttänyt oppimistulokset arvioitsijan ohjeisiinsa. Arvioitsijoiden tulee ohjeen mukaan kiinnittää huomiota siihen, ovatko saavutetut oppimistulokset oikeassa suhteessa laatu-kriteeristöön, benchmarking-lausuntoihin, käytettyyn kurssiohjelmaan ja arviointimethodiin sekä opiskelijoiden arvosanoihin.⁵

Vuoden 1998 jälkeen suurin arviointia koskeva muutos on ollut akkreditoinnin mukaan-tulo arviointimenetelmäksi. Sitä käyttävät maat perustelevat akkreditoinnin tarvetta pyrki-myksellä arvioinnin vastuullisuuteen, läpinäkyvyyteen ja vertailtavuuteen. Keski- ja Itä-Euroopan maissa akkreditoinnin käyttöönotolle on ollut vankat perusteet, sillä korkeakoulujen laatu-taso vaihtelee huomattavasti ja yksityistä koulutustarjontaa on runsaasti.

Osa akkreditointia harjoittavista maista on vahvistanut keskinäistä yhteistyötään, jotta akkreditoinnista tulisi keskeinen eurooppalainen arviointimenetelmä. Haagissa kesäkuussa 2003 pidetyn workshopin tuloksena perustettiin epävirallinen Euroopan akkreditointikon-sortio (European Consortium for Accreditation, ECA). ECA:a olivat perustamassa Itävallassa, Alankomaissa, Saksassa, Irlannissa, Norjassa, Espanjassa ja Sveitsissä sijaitsevat arviointiorga-nisaatiot. Tämän organisoitumisen merkitys eurooppalaisessa arviointikentässä on toistaiseksi avoin kysymys. ENQA tukee verkostona akkreditointia harjoittavien maiden keskinäisen yhteistyön kehittämistä, mutta on lähtenyt siitä, että akkreditointi on yksi monista arviointi-menetelmistä ENQA:n toimintaympäristössä.

Toistaiseksi ECA:n toimintaa vaikeuttaa termin "akkreditointi" monitahoinen käyttö. Esimerkiksi Ranskassa käytetään käsitettä akkreditointi toiminnasta, joka on käytännössä arviointia. Verkoston sisällä ei ole yksimielisyyttä akkreditoinnin käsitteestä, vaikka ECA toteaa-kin kehityksen olevan kohti yhteistä akkreditointikehystä.

Eurooppalaisiin laadunarviointikriteereihin tulisi sisältyä analyysi siitä, millainen on "hyvä" arviointiorganisaatio. ENQA aikoo kehittää eurooppalaisen arviointiorganisaatio-rekisterin, johon kuuluvat julkiset, yksityiset ja alakohtaiset organisaatiot. Tässä koonnissa ENQA voi käyttää hyväkseen omia, vuoden 2004 aikana täsmennettäviä jäsenyyskriteerei-

---

⁵ Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA).2000. Handbook for academic review. <http://www.gaa.ac.uk/public/acrevhbook/contents.htm>

tään.⁶ Näin myös arviointiorganisaatiot saadaan kiinnittämään enemmän huomiota omiin laadunvarmistusmekanismeihinsa.

4.2 Eurooppalaiset pilottiprojektit

Berliinin opetusministerikokouksen loppukommunikea edellyttää ENQA:n kehittävän yhteisesti hyväksytyt arviointikriteerit ja raportoivan Bolognan seurantaryhmälle vuonna 2005. Tässä tarkoituksessa verkosto on käynnistänyt muun muassa seuraavat pilottiprojektit:

Transnational European Evaluation Project (TEEP)

Transnational European Evaluation Project (TEEP) oli kolmen koulutusohjelman (historia, fysiikka, eläinlääketiede) kansainvälinen arviointiprojekti, jonka avulla pyrittiin selvittämään mahdollisuutta tuottaa eri koulutusohjelmille soveltuvia yhteisiä arviointikriteereitä. Pilottiin osallistui 14 korkeakoulua 11 Euroopan maasta, ja se päättyi lokakuussa 2003.⁷

Pilotissa sovelletut arviointikriteerit laadittiin yleiseurooppalaisen "Tuning educational structures in Europe" -projektin⁸ ja ns. Dublinin deskriptoreiden⁹ pohjalta. Pilotin tulokset olivat hyvin myönteiset. Korkeakoulut saivat arviointikriteereistä työkaluja, joiden avulla ne pystyivät tunnistamaan hyviä arviointikäytänteitä ja kehittämään arviointimenetelmiään edelleen. Lisäksi kaikkien kokeiluun osallistuneiden korkeakoulujen mielestä yhteiset arviointikriteerit auttoivat vertailemaan koulutuksen laatua yli koulutusalarajojen. Tämähän on yksi eurooppalaisen koulutuksen laadun arvioinnin kehittämisen keskeisiä tavoitteita.

On hyvin todennäköistä, että vastaavanlaiset yleiseurooppalaiset Euroopan komission rahoittamat arviointiprojektit tulevat jatkumaan. Niiden avulla pyritään kehittämään yhteistä eurooppalaista "laatukehystä" vuoteen 2010 mennessä.

Kansallisten laadunarviointijärjestelmien vertailuprojekti (Promoting convergence in quality assurance processes in higher education systems in Europe: a comparison)

Tämä hiljattain käynnistynyt ENQA-projekti pyrkii selvittämään, olisiko kansallisista arviointijärjestelmistä löydettävissä yhteisiä elementtejä, joiden avulla niitä voitaisiin vertailla ja vas-

---

⁶ ENQA:n jäsenyyuskriteerit vuodelta 2002 (selvyyden vuoksi alkuperäiskielellä):

- the agency undertakes external quality assessments (at institutional or discipline level) on a regular basis. These quality assessments may involve evaluation, review, audit, assessment or accreditation and they should be part of the core functions of the agency;
- the agency should be involved in external quality assurance in at least one subject / field;
- the agency must be independent of individual higher education institutions. An organisation or entity inside a higher education institution is not considered an external quality assurance agency by the Network;
- the agency has been recognised as a national or regional quality assurance agency by the competent public authorities;
- the agency must have been operating for a minimum of two years to be adopted as a full member. Until that time the agency may be granted a candidate status;
- the agency or organisation must not be constituted as a profit-making concern;
- the agency must be adequately independent from government;
- the agency has established its own internal quality assurance mechanisms;
- the agency can provide documentation for the quality of its evaluations.

⁷ TEEP-projektiin loppuraportti on saatavissa osoitteesta <http://www.enqa.net/pubs.lasso>

⁸ Lisätietoja Tuning-projektista osoitteessa http://europa.eu.int/comm/education/policies/educ/tuning/tuning_en.html

⁹ Dublinin deskriptoreilla tarkoitetaan Joint Quality Initiative -projektissa Bachelor- ja Master-tutkinnoille kehitettyjä yleisiä kvalifikaatiokuvauksia tutkinnon suorittaneen osaamisesta ja taidoista. Lisätietoja löytyy osoitteesta <http://www.jointquality.org>

tavuoroisesti tunnustaa. Projektissa ovat alustavasti mukana Liettuan, Ranskan, Norjan, Ruotsin, Unkarin ja Iso-Britannian arviointiorganisaatiot.

Projektia edelsi pohjoismaisten arviointiyksiköiden yhdessä toteuttama projekti "Mutual recognition of quality assurance agencies", jonka tarkoituksena oli testata ja kehittää arviointi-tyksiköiden keskinäiseen tunnustamiseen soveltuvaa menetelmää. Arviointiin osallistuivat Korkeakoulujen arviointineuvosto Suomesta ja Tanskan arviointiyksikkö EVA. Arviointiprosessi koostui itsearvioinnista, arviointivierailusta ja arviointipalautteesta. (Lindeberg & Kristoffersen 2002.)

Kansallisten laadunarviointijärjestelmien vertailuprojektin lopputavoitteena on luoda Eurooppaan vuoteen 2010 mennessä arviointiorganisaatioiden monenkeskinen tunnustamisjärjestelmä, joka perustuisi yhteisesti hyväksytyille arviointiperiaatteille.

4.3 Laadunvarmistuksen tilanne eräissä Euroopan maissa

4.3.1 Ruotsi

Ruotsissa korkeakoulujen arviointi alkoi 1990-luvun puolivälissä. Se kohdistui sekä korkeakouluihin että koulutusohjelmiin. Ratkaisu oli siinä suhteessa samantapainen kuin Suomessa, että koulutusohjelmia arvioitiin valikoiden, mutta korkeakoulujen kokonaisarviointit tehtiin kattavasti. Korkeakoulujen arviointi on ollut audit-tyyppistä (granskning av kvalitetsarbete), ja siinä on käytetty kuutta kriteeriä: itsesääteily ja oppiminen, pitkäjänteisyys, kansainvälinen perspektiivi, selkeä johtajuus, yhteistyö sidosryhmien kanssa, tasa-arvo ja opiskelijoiden keskeinen asema (Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor). Ensimmäiset auditit tehtiin vuosina 1995–1998 ja toinen kierros (uppföljning) vuosina 1999–2002.

Vuonna 2001 Ruotsin parlamentti päätti, että kaikki tutkintoon johtavat koulutusohjelmat tulee arvioida. Arvioinnit kattavat sekä perus- että tutkijakoulutuksen. Högskoleverket on käynnistänyt koulutusohjelma-arvioinnit, jotka on tarkoitus viedä läpi kuudessa vuodessa. Niissä korostetaan erityisesti opiskelijan näkökulmaa. Menetelmää kutsutaan teoriasuuntautuneeksi. Se tarkoittaa selittävää lähestymistapaa, jossa otetaan huomioon edellytykset, prosessit ja tulokset. Arvioinnissa koulutusohjelmat voivat saada vihreän, keltaisen tai punaisen kortin; viimeksi mainittu tarkoittaa koulutusohjelmaoikeuksien menettämistä (Franke 2002).

4.3.2 Saksa

Muihin anglosaksisiin maihin verrattuna Saksalla ei ole yhtä pitkää korkeakoulutuksen arvioinnin perinnettä. 1990-luvulla omaksuttiin arviointikäytänteet ja ns. Hollannin malli, joka perustuu ulkoisen asiantuntijaryhmän vertaisarviointiin. Samaan aikaan Saksaan syntyivät alueelliset arviointiorganisaatiot.

Tällä hetkellä Saksan pyrkimyksenä on Bolognan prosessista johtuen siirtyä nopealla aikataululla BA/MA-tutkintojärjestelmään sekä yliopisto- että ammattikorkeakoulusektorilla. Samoin on tehty lakiuudistus, johon perustuen korkeakoulujen kaikkien uusien koulutusohjelmien akkreditointi on pakollista.

Saksassa akkreditointijärjestelmän tavoitteena on Bolognan prosessin mukaisesti varmistaa opetuksen ja oppimisen laatu, lisätä tutkintojen läpinäkyvyyttä sekä vahvistaa tutkintojen

kilpailukykyä kansainvälisesti. Akkreditointijärjestelmä on kaksitasoinen. 17-jäseninen akkreditointineuvosto on kansallisen tason koordinoiva elin, joka toimii liittovaltion tasolla. Se myös vastaa meta-arvioinneista eli akkreditointitoimistojen akkreditoinneista ja on muun muassa ENQAn jäsen.

Osavaltioissa toimii kuusi akkreditointitoimistoa (ACQUIN, AHPGS, AQAS, ASIIN, FIBAA ja ZevA), jotka vastaavat korkeakoulujen tutkintoon johtavien koulutusohjelmien akkreditoinneista. Korkeakoulut valitsevat itse akkreditointitoimiston, ja akkreditointien sisällöt vaihtelevat korkeakoulujen toivomusten mukaan. Toimistot kilpailevat keskenään ja voivat erikoistua tiettyjen alojen arviointiin. Yhteisiä kansallisia standardeja ja kriteerejä ei ole.

Akkreditointitoimistojen toimintaa voi luonnehtia liiketaloudelliseksi, vaikka ne ovatkin voittoa tavoittelemattomia organisaatioita. Niiden palvelut ovat maksullisia; koulutusohjelman akkreditointi maksaa noin 12 000 euroa korkeakoululle.

Akkreditoinnin tuloksena koulutusohjelmalle annetaan joko akkreditointipäätös, ehdollinen päätös tai kielteinen päätös. Saksassa on tähän mennessä toteutettu noin 400 akkreditointia, ja vain muutama niistä on johtanut kielteiseen päätökseen. Saksassa akkreditoinnit toteutetaan jatkossa siten, että vain uudet Bolognan prosessin mukaiset BA/MA-tutkinnot akkreditoidaan. Vanhat koulutusohjelmat tulevat akkreditointiprosessiin mukaan sitä mukaa, kun ne korvataan uusilla tutkinnoilla. Akkreditointien määrä tulee lähivuosien aikana lisääntymään siinä määrin, että se on sekä rahallisesti että korkeakoulujen henkilöresurssien kannalta vaativa ja raskas järjestelmä. Potentiaalisia akkreditoitavia koulutusohjelmia on nykyisin yli tuhat.

4.3.3 Hollanti

Hollantilaisen akkreditointijärjestelmän kehittäminen aloitettiin jo ennen Bolognan prosessia, ja akkreditointi- ja arviointitoiminnat olivat käytössä jonkin aikaa rinnakkain. Oppialakohtaiseen arviointiin perustuva laadunvarmistuksen järjestelmä lakkautettiin vuonna 2003 ja tilalle perustettiin Hollannin akkreditointiorganisaatio (Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie, NVAO). Käytännössä muutos tarkoittaa sitä, että sektorikohtaiset evaluoinnit loppunevat. Sen sijaan korkeakoulujen on hankittava jokaiselle koulutusohjelmalleen akkreditointi. Koulutusohjelmalla on lakisääteinen velvollisuus akkreditoinnin hankkimiseen. Korkeakoulu tai koulutusohjelma päättää itse akkreditoinnin hakemisesta, valitsee vierailijan ja arvioivan yksikön ja toimittaa akkreditointia koskevat aineistot kansalliselle akkreditointiorganisaatiolle.

Akkreditoinnit toteutetaan perustamalla joukko riippumattomia, kaupallisella pohjalla toimivia auditointiyksiköjä. Ne tutustuvat akkreditoitavaan koulutusohjelmaan ja laativat vierailustaan raportin, jonka toimittavat NVAO:lle. Raportin perusteella kansallinen akkreditointiorganisaatio päättää, saako koulutusohjelma akkreditoinnin vai ei. NVAO:n kannan mukaan akkreditoinnin tavoitteena on varmistaa, että tarkistettava yksikkö täyttää sen toiminnan laadulle asetetut vähimmäisvaatimukset. Ensisijaisena tavoitteena on siis peruslaadunvarmistus.

Hollannilla ja Tanskalla oli aiemmin toisiaan muistuttavat, vertailukelpoiset korkeakoulutuksen laadunvarmistusmekanismit. Bolognan prosessin edellyttämiin kansallisiin ratkaisuihin on näissä maissa valittu erilainen lähestymistapa. Molemmat maat ilmoittavat, että niiden täytyy edistää laadunvarmistusjärjestelmiensä kansainvälisyyttä ja samalla säilyttää kansalliset arviointijärjestelmänsä. Hollanti on valinnut maan sisäisen kansalliseen säätelyyn perustuvan strategian, akkreditoinnin, Tanska puolestaan kansainväliset ja alueelliset yhtäpitävyyden strategiat, jolloin kansainvälistä kanssakäymistä ohjaa keskinäisen tunnustamisen periaate.

Hollannin akkreditointi pyrkii takaamaan koulutuksen kansainvälisen yhteensopivuuden ja laadun kontrollin, Tanskan omaksuma keskinäisen tunnustamisen järjestelmä koulutuksen kansainvälisen yhteensopivuuden ja laadun kehittämisen.

4.3.4 Norja

Norjassa korkeakouluilla itsellään on Suomen tapaan päävastuu koulutuksen laadusta ja laadunvarmistuksesta. Vuonna 1998 Norjaan perustettiin kuitenkin korkeakoulujen tueksi Norges Nettrådet (NNR). Sen erääksi tehtäväksi tuli ottaa vastuu kansallisesta korkeakoulutuksen laadunvarmistuksesta. Tämä sisältää seuraavat osatehtävät:

- tuottaa korkeakoulutuksen arviointiin ja laadunvarmistukseen yleiset linjaukset ja toimintatavat
- auditoida laatutyö 38 instituutiossa, joita säätelee yliopisto- ja opistolaki
- ehdottaa, mistä erityisiä sisältöalueita tulisi evaluoida laajoina kansallisina arviointeina ja valvoa näitä evaluointeja
- evaluoida kansallisesti tunnustettuja erityisalojen osaamiskeskustoja ("nodes")
- tuottaa korkeakoulutuksen evaluaation ja laadunvarmistuksen tietopankki, joka tekee mahdolliseksi, että NNR avustaa ministeriötä ja ohjaa korkeakouluja koulutusohjelmien laadussa ja laadunvarmistuksessa
- tuottaa korkeakoulutusta koskevaa tilastotietoa.

Vuosina 1999–2002 NNR toteutti useita korkeakoulujen arviointeja ja 30 osaamiskeskustojen arvioinnit. NNR päätti kehittää tietyt standardit ja proseduurit sisältävän kansallisen moduulin oppilaitosten käyttöön niiden omassa laadunvarmistuksessa. Alustavat linjaukset kehitettiin vuoden 1999 lopulla ja testattiin pilottiprojektiin valituissa neljässä instituutiossa vuosina 2000–2002.

Norjan parlamentti (Stortinget) uudisti lainsäädännön vuonna 2001 päättäen muun muassa, että virallinen akkreditointijärjestelmä koskee kaikkia norjalaisia korkea-asteen oppilaitoksia, sekä yksityisiä että valtion. Uusi, 1.1.2003 perustettu itsenäinen kansallinen koulutuksen laatuelin Nasjonalt organ for kvalitet i utdanninga (NOKUT) suorittaa akkreditoinnit. Akkreditoitujen korkeakoulujen jaetaan lain mukaan kolmeen kategoriaan. Niiden perusteella niillä on erilaiset oikeudet eri tutkintotasoilla uusien ohjelmien tarjoamiseen ilman koulutusohjelmien erillistä akkreditointia. Sen sijaan akkreditoimattomien oppilaitosten – jotka kaikki ovat yksityisiä – täytyy hakea akkreditointi kaikkiin uusiin koulutusohjelmiinsa. Akkreditoimattomien korkeakoulujen voi kuitenkin tulla akkreditoituksi, samoin kuin akkreditoitu korkeakoulu voi vaihtaa kategoriaa. Akkreditoinnin kontrollijärjestelmänä toimivat instituutioiden auditoinnit suoritetaan 5 vuoden välein.

NNR:n kansalliseen moduliin kehittämiä linjauksia on harkittu käytettäväksi myös em. akkreditoinnin kontrollissa. Painopiste on instituution omassa laadunvarmistusjärjestelmässä ja informaatiossa, jota se tuottaa koulutuksensa laadusta. Seuraavana vaiheena kontrollijärjestelmässä on harkittu mahdollisuutta yksityiskohtaisempaan, NOKUTin suorittamaan koulutusohjelmakohtaiseen seurantaan.

5 Kansainvälisen kehityksen Suomen korkeakoulutuksen laadunvarmistukselle tuomat haasteet

5.1 Berliinin ministerikokouksen asettamat tavoitteet: Eurooppalaisen korkeakoulutusalueen vahvistuminen

Euroopan opetusministerit sopivat vuonna 1999 Euroopan korkeakoulutusalueen luomisesta vuoteen 2010 mennessä (ns. Bolognan prosessi). Bolognan prosessin etenemistä seurataan joka toinen vuosi järjestettävässä opetusministerikokouksessa. Toinen ministeritason seuranta-kokous järjestettiin Berliinissä syyskuussa 2003. Ministerit asettivat prosessin vauhdittamiseksi kolme välitavoitetta vuodelle 2005: kaksiportaisen tutkintorakenteen käyttöönotto, laadunvarmistusjärjestelmien käyttöönotto sekä muualla suoritettujen opintojen ja tutkintojen tunnustamisen tehostaminen.

Eurooppalaisen korkeakoulutuksen korkea laatu todettiin keskeiseksi tulevan Euroopan korkeakoulutusalueen elementiksi. Ministerit määrittelivät yksityiskohtaiset tavoitteet laadunvarmistuksen osalta vuoteen 2005 mennessä.

Opetusministeriön laatiman Berliinin kommunikation käännöksen (alkuperäinen on liitteenä 4) mukaan:

"Korkeakoulutuksen laatu on osoittautunut Euroopan korkeakoulutusalueen perustamisen ydinkysymykseksi. Ministerit sitoutuvat tukemaan laadunvarmistuksen kehittämistä korkeakoulujen, kansallisella ja Euroopan tasolla. He tähdentävät yhteisten laadunvarmistuksen kriteerien ja menetelmien kehittämisen tarvetta.

He korostavat myös, että korkeakoulujen autonomian periaatteen mukaisesti päävastuu korkeakoulujen laadunvarmistuksesta kuuluu kullekin korkeakoululle itselleen, mikä luo pohjan akateemisen järjestelmän todelliselle vastuuvollisuudelle osana kansallista laatuvarmistusjärjestelmää.

Tässä tarkoituksessa he sopivat, että vuonna 2005 kansallisiin laadunvarmistusjärjestelmiin tulisi kuulua:

- eri asianosaisten elinten ja laitosten välinen vastuunjako
- koulutusohjelmien tai korkeakoulujen arviointi, mukaan lukien sisäinen arviointi, ulkoinen arviointi, opiskelijoiden osallistuminen arviointiin sekä tulosten julkistaminen
- akkreditointi-, sertifiointi- tai muu vastaava järjestelmä
- osallistuminen kansainväliseen toimintaan, yhteistyöhön ja verkostoihin.

Euroopan tasolla ministerit kehottavat eurooppalaisen korkeakoulutuksen arviointiorganisaatioiden yhteiselintä ENQA:a jäsentensä kautta sekä yhteistyössä EUA:n (European University Association), EURASHE:n (European Association of Institutions of Higher Education) ja ESIB:n (National Unions of Students in Europe) kanssa kehittämään yhteisen laadunvarmistamisen standardit, toimintamenetelmät ja ohjeistot, etsimään keinoja riittävän vertaisarviointijärjestelmän varmistamiseksi laatujärjestelmissä ja/tai akkreditointivirastoissa tai -elimissä sekä raportoimaan seurantaryhmän kautta ministereille vuonna 2005. Muiden laadunvarmistukseen liittyvien yhdistysten ja verkostojen asiantuntemus otetaan asianmukaisella tavalla huomioon."

Suomalaisen korkeakoulutuksen laadunvarmistusjärjestelmiin kohdistuu edelleen kehittämistarpeita Berliinin kommunikean perusteella, vaikka pääosin kansallinen järjestelmämme on kunnossa ja korkeakoulujen laatutaso moneen muuhun Euroopan maahan nähden homogeeninen ja luotettava.

Arviointitoiminnan systemaattisuutta ja läpinäkyvyyttä on lisättävä, jotta laadunvarmistusjärjestelmämme olisi kaikilla tasoilla kansainvälisesti luottamusta herättävä ja suomalaisen korkeakoulutuksen vetovoimaisuutta lisäävä.

Suomi on asettanut tavoitteeksi olla aktiivinen ja kilpailukykyinen toimija Euroopan korkeakoulutus- ja tutkimusalueella. Tämä edellyttää, että korkeakoulujen kansainvälisiä yhteyksiä ja verkostoitumista lisätään voimakkaasti. Todennettavissa oleva koulutuksen ja tutkintojen korkea laatu ovat keskeiset keinot suomalaisten korkeakoulujen kansainvälistämisessä.

Bolognan prosessi ja siinä asetetut konkreettiset laadunvarmistusjärjestelmien kehittämistavoitteet eivät ole ainoita suomalaisen korkeakoulutuksen laadunvarmistusjärjestelmään kohdistuvista haasteista. Monet korkeakoulutukseen liittyvät kansainväliset trendit edellyttävät erityisen huomion kiinnittämistä laadunvarmistukseen – niin korkeakoulun kuin kansallisen järjestelmän tasolla.

On tärkeää tiedostaa, että vaikka jotkut kansainvälisistä trendeistä, kuten yksityisten korkeakoulujen lisääntyminen, eivät ole toteutumassa Suomessa, se ei poista suomalaisen järjestelmään kohdistuvia paineita. Suomi on yksi osallistuja Euroopan korkeakoulutusalueen muodostumisessa, ja muutostrendit kohdistuvat koko alueeseen. Vaikka Suomessa on kehitetty korkeakoulutuksen laadunvarmistusta, Bolognan prosessi on vauhdittanut kehitystä ja asettanut tarpeen arvioida suomalaisen mallin riittävyttä. Uudet ratkaisut ovat välttämättömiä, koska Euroopan ulkopuolella suomalaista järjestelmää verrataan laatua ja sen todentamista painottaviin ja sen läpinäkyväksi tekeviin maihin.

5.2 Korkeakoulutuksen kaupallistuminen ja kansainvälistyminen

Korkeakoulutuksen kansainvälistyminen ja kaupallistuminen ovat Euroopassa olleet yhtäaikaista, rinnakkaisia prosesseja. Ne eivät välttämättä liity toisiinsa, mutta usein on nähty, että kansainvälistyminen on osaltaan toiminut korkeakoulutusta kaupallistavasti.

Kaupallisuus on tullut vahvasti Eurooppaan lähinnä Itä- ja Keski-Euroopan maiden yksityisten yliopistojen muodossa ja toisaalta erityisesti brittiyliopistojen voimakkaan kansainvälisen markkinoinnin myötä. Molemmissa tapauksissa kehitys liittyy läheisesti myös korkeakoulujen ja valtion väliseen ohjaussuhteeseen, sen löystymiseen sekä koulutuksen rahoitukseen. Vaikka Euroopan maissa korostetaan, että julkisen vallan on vastattava korkeakoulutuksen rahoituksesta, käytännössä yhä useammassa maassa julkisen rahoituksen osuus on pienentynyt ulkopuolisen lisääntyessä.

Valtioneuvosto on asettanut koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa kunnianhimoiset tavoitteet korkeakoulujen kansainvälisyyden lisäämiseksi. Kansainvälistymisen uudet muodot, muun muassa yhteiset tutkinnot (joint degrees) ja suomalaisen koulutuksen järjestäminen ulkomailla edellyttävät laadunvarmistusjärjestelmän kehittämistä.

Suomalaisten korkeakoulujen osallistuminen kansainväliseen yhteistyöhön on lisääntynyt nopeasti erityisesti opiskelijavaihdon osalta, mutta asetettuja tavoitelukuja ei ole vielä onnistuttu saavuttamaan. Suomi ei ole onnistunut houkuttelemaan riittävä määrä lahjakkaita opiskelijoita ja tutkijoita korkeakouluihinsa. Lisäksi kansainvälistyminen on toteutunut kapealla pohjalla. Suomalaisten korkeakoulujen osallistuminen esimerkiksi kansainvälisille koulutusmarkkinoille on ollut hyvin vähäistä.

5.3 Kansainvälinen liikkuvuus

Opiskelija- ja opettajavaihdot ovat voimakkaasti lisääntyneet viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana. Euroopassa liikkuvuuden jatkuvaa lisäämistä pidetään poliittisesti erittäin tärkeänä, luohan se pohjaa eurooppalaisten sisämarkkinoiden laajentumiselle ja tehostumiselle. Opiskelijavaihto ja toisaalta ulkomaisen tutkinto-opiskelun lisääntyminen kasvattavat paineita todentaa koulutuksen laatu.

Kansainvälinen yhteistyö sinänsä näyttää siis aiheuttavan paineita dokumentoituun laadunvarmistusjärjestelmään. Koulutusohjelmien diversifikaatio on voimakkaasti kasvanut ja kasvaa entisestään, kun elinikäisen oppimisen politiikkaa toteutetaan yhä laajemmin. Yksilölliset opintopolut ja eri tavalla hankitun osaamisen hyväksilukeminen korkeakoulututkintoihin saattaa asettaa perinteisen laadunvarmistuksen riittävyden kyseenalaiseksi. Opiskelijoiden liikkuvuuden lisääntyminen ja yhteisten tutkintojen ja koulutusohjelmien (joint degrees) luominen kasaavat paineita samaan suuntaan. Yhteiset tutkinnot ja koulutusohjelmat kuuluvat korkeakoulujen oman laadunvarmistuksen piiriin.

Koulutuksen ja tutkintojen laadun sekä opiskelijoiden oikeusturvan kannalta on tärkeää, että suomalaiset korkeakoulut toteuttavat yhteisiä tutkintoja ja koulutusohjelmia vain sellaisten korkeakoulujen kanssa, jotka toimivat asianomaisen maan viranomaisten valvonnassa (ovat tunnustettuja ko. maassa) ja joiden tutkinnoilla on virallinen asema. Kukin korkeakoulu, tiedekunta tai yksikkö vastaa myöntämästään tutkintotodistuksesta. Koska koulutuksen laatuun liittyvät kysymykset erityisesti yhteisten tutkintojen ja koulutusohjelmien kohdalla nousevat keskeisesti esiin, on yhteistyöhön osallistuvien korkeakoulujen jo tutkinnon tai koulutusohjelman suunnitteluvaiheessa kiinnitettävä huomiota laatuksymyksiin.

5.4 Kansalliset rajat ylittävä koulutus

Maantieteellisten rajojen yli tarjottava koulutus (transnational tai borderless education) on voimakkaasti lisännyt koulutusmarkkinoiden kaupallistumista ja ylikansallistumista. Koulutus järjestetään usein yhteistyössä jonkin kohdemaan korkeakoulun tai muun oppilaitoksen kanssa siten, että myyvä korkeakoulu vastaa periaatteessa opetuksen suunnittelusta ja osin toteutuksesta. Sisällön laadusta vastaa koulutusta myyvä korkeakoulu (franchised education). Koulutusta voidaan myös järjestää oman maan ulkopuolelle sijoitetulla campuksella. Esimerkiksi australialaisilla yliopistoilla on merkittäviä campuksia Kiinassa, Japanissa, Maleisissa ja Singaporessa.

Euroopassa erityisesti brittiyliopistot ovat laajentaneet tutkintoon johtavaa koulutustarjontaansa omien rajojensa ulkopuolelle. Usein tutkintojen sisältöä räätälöidään tilaajien tarpeisiin. Saksassa ja Hollannissa brittiyliopistojen kumppaneina ovat usein olleet ammattikorkeakoulut, joilla ei Saksaa lukuun ottamatta ole mahdollisuutta järjestää itsenäisesti master-tason tutkintoon johtavaa koulutusta. Rajat ylittävä koulutus on koettu osin ongelmalliseksi, koska se joissain tapauksissa on ristiriidassa kohdemaan koulutuspoliittisten tavoitteiden kanssa, ja tarjottavan koulutuksen laatu on myös asetettu kyseenalaiseksi.

5.5 Verkko-opetus

Globaaleilla markkinoilla on myös enenevässä määrin tarjolla tutkintoon johtavaa verkko-opetusta. Tässä voidaan erottaa kaksi pääsuuntaa: voittoa tavoittelematon, julkinen verkko-opetus ja voittoa tuottamaan perustetut verkkoyliopistot tai -yksiköt. Myös perinteiset korkeakoulut ovat kehittäneet omaa verkko-opetustaan. Niissä opetusta kehitetään pääasiassa osana muuta opetusta, jolloin sen piiriin pääsevät pääasiassa ne, joilla on jo tutkinnon suoritusoikeus korkeakoulussa.

Ulkomailla monet yliopistot ovat järjestäneet virtuaaliopetuksensa erilliseksi yksiköksi, joka toimii enemmän liikeyrityksen periaattein kuin emoyliopisto. Korkeakoulut ovat voineet myös kokonaan ulkoistaa verkko-opetuksen tarjonnan yritykselle, jolla on tarvittavat tekniset laitteet. Toistaiseksi verkko-opetus ei ole kannattavaa liiketoimintaa, mutta liiketoimintamahdollisuuksien katsotaan olevan lähes rajattomat.

Euroopassa merkittäviä verkko- ja avoimen opetuksen tarjoajia ovat Britannian Open University, Saksan FernUniversität ja Ranskan avoin yliopisto-järjestelmä. Tällä hetkellä Britannian avoin yliopisto tarjoaa verkon välityksellä opetusta kaikkiin EU-maihin. Merkille pantavaa on, että noin 80 prosentilla verkko-opetukseen osallistuvista on jo perustutkinto, usein bachelor-tasoinen, ja opiskelijat suorittavat joko master-tason tutkintoa tai täydennyskoulutukseksi katsottavia opintoja.

Euroopan ulkopuolella verkko-opetuksen tarjonta on nopeasti kasvamassa. Erityisesti Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Australiassa yliopistot tarjoavat tutkintoon johtavaa opetusta internetin välityksellä. USA:ssa toimii myös paljon keskustelua herättänyt kaupallinen perustein toimiva University of Phoenix, jonka markkinointia on pidetty hyvinkin aggressiivisena. Toistaiseksi tutkintoon johtava, kokonaan virtuaalisesti toteutettava koulutus on kuitenkin vähäistä, esimerkiksi University of Phoenixin noin 10 prosenttia opiskelee käytännössä kokonaan virtuaalisesti.

Kaupallistuminen ilmenee myös erilaisina yhden yrityksen henkilöstön koulutukseen kehitettyinä "yliopistoina". Näitä usein "corporate university" -nimen alla kulkevia toimintoja on erityisesti suurissa monikansallisissa yhtiöissä, joiden henkilökunta on hyvin koulutettua,

ja jonka jatko- ja uudelleenkoulutus on yrityksen toimialan kannalta tärkeää.

Suurilla ylikansallisilla yrityksillä on nykyisin merkittävä etu puolellaan virtuaaliopetuksen kehittämässä verrattuna julkisin varoin ylläpidettyyn korkeakoululaitokseen: opetuksessa tarvittava tekninen infrastruktuuri. Korkeakoulut joutuvat sijoittamaan sekä sisällön että tarvittavan laitteiston kehittämiseen.

5.6 Muutokset korkeakoulujen ohjausjärjestelmissä

Viime vuosien aikana yliopistoja – ja laajemminkin korkeakouluja – koskevaa lainsäädäntöä ja siihen perustuvaa valtion ja yliopistojen välistä ohjaussuhdetta on useissa Euroopan maissa uudistettu yliopistojen toimintavapauksia lisäävään suuntaan. Tämä on osittain johtunut pyrkimyksistä uudistaa koko julkista hallintoa ja johtamista tuloksellisuutta ja tehokkuutta korostavaksi. Toisaalta korkeakoulujen yhteistyötä elinkeinoelämän ja muun yhteiskunnan välillä on haluttu korostaa. Samoin korkeakoulujen osallistuminen yhä laajemmin ja syvemmillä menevään kansainväliseen yhteistyöhön on edellyttänyt valtion ja korkeakoulujen välisen ohjaussuhteen uutta harkintaa. Tavoitteiden seuranta ja niistä raportointi ja tätä kautta toteutuva yhteiskunnallinen tilivelvollisuus ovat uusien ohjausjärjestelmien keskeisiä piirteitä.

Laadunarviointi ja -varmistus on uusissa ohjausjärjestelmissä nähty oleellisena järjestelmän osana. Kun valtio tai julkinen taho myöntää resurssit ja tutkinnonanto-oikeudet korkeakouluille, voidaan edellyttää, että ainakin jonkinlainen laadunvarmistusjärjestelmä on olemassa jo ennen toiminnan käynnistymistä. Kaikkien korkeakoulujen vapausasteiden lisääntyminen ja uusien yksityisrahoitteisten korkeakoulujen mukaantulo on muuttanut tämän lähtökohdan. Kun palvelujen tarjonnan aloittamista ei valvota keskitetysti, nousee tarve arvioida jo käynnistynyttä toimintaa. Kuluttajan tulee saada rahoilleen vastinetta, maksoipa hän koulutuksestaan välillisesti veroina tai suoraan lukukausimaksuina.

Kärjistäen voitaisiin sanoa, että mitä löyhempi ohjausote julkisella vallalla on korkeakouluihin nähden, sitä suurempi on tarve järjestää korkeakoulujen laadun arviointi ja -varmistus korkeakoulun ulkopuolisille, objektiivisiksi nähdyille tahoille. Tämä on näkynyt erityisesti Keski- ja Itä-Euroopan maissa, joissa akkreditointitoimintaa on pidetty tärkeänä, kun uusia korkeakouluja ja uusia koulutusohjelmia on syntynyt nopeasti lyhyessä ajassa.

5.7 Yksityisesti rahoitettu koulutus

Euroopassa korkeakoulutus on pitkään nähty julkisena palveluna, jonka rahoittamisesta ja muista toimintaedellytyksistä ovat vastanneet valtio tai muut julkiset viranomaiset. Tämä traditio on muuttumassa erityisesti Keski- ja Itä-Euroopassa. Länsi-Euroopan maista Britanniassa ja Hollannissa yliopistojen taloudellinen itsehallinto on jo varsin laajaa. Lukukausimaksujen yleistymisen on osa korkeakoulutuksen rahoituspuolelta laajentamista.

Yksityinen korkeakoulutarjonta on lisääntynyt 1990-luvulla myös Länsi-Euroopan maissa, muun muassa Portugalissa, Italiassa ja jonkin verran myös Saksassa. Valtaosa yksityisestä koulutustarjonnasta keskittyy vetovoimaisille aloille, kuten kaupan, hallinnon ja oikeustieteen aloille. Yhteistä näille aloille on myös se, että niiden koulutuksen järjestäminen ja ylläpitäminen eivät vaadi suurta pääomaa. Monet yksityiset korkeakoulut keskittyvät peruskoulutukseen tutkimuksen tai tutkijakoulutuksen sijaan.

Tulevaisuuden kannalta on tärkeää, että korkeakoulut pystyvät vastaamaan myös yritys-

ten henkilöstön koulutustarpeisiin. Todennäköisesti Suomessakin tulee käymään niin, että tutkintotodistuksen työmarkkina-arvo vähenee, ainakin joillain aloilla. Jo nyt monikansallisten tietotekniikkayritysten oma koulutuksen sertifiointijärjestelmä kilpailee joltain osin korkeakoulujen tarjoaman, tutkintoon johtavan koulutuksen kanssa. Tämä nostaa esiin kysymyksen täydennyskoulutuksen roolista laadunvarmistusjärjestelmissä.

Maailmanlaajuinen, maiden rajat ylittävä koulutuspalvelujen kauppa on nykyisin suuri liiketoiminnan alue. Koulutuspalvelujen kauppaa koskeva keskustelu liittyy osaltaan Maailman kauppajärjestön WTO:n uuteen neuvottelukierrokseen. Suomessa on katsottu, että pienen, voimakkaasti ulkomaankaupasta riippuvaisen maan kannalta kansainvälisen kaupan vapaus ja sitä koskeva yhteinen kansainvälinen sääntely-, valvonta- ja konfliktinratkaisujärjestelmä ovat välttämättömiä.

Vuonna 1995 voimaan tullut palvelukaupan yleissopimus GATS (General Agreement on Trade in Services) kattaa kaikkien palvelualojen kaikki palvelumuodot lukuunottamatta julkista valtaa käytettäessä tarjottavia palveluita. GATS luo monenkeskisesti sovitut periaatteet ja säännöt palvelukaupalle. Tarkoituksena on palvelukaupan laajentaminen läpinäkyvästi ja asteittain.

GATS-sopimus kattaa koulutuspalvelut osana muuta palvelusektoria. Useat GATS-sopimuksen aspekteista ja kohdista ovat kuitenkin tulkinnanvaraisia, mikä vaikeuttaa sopimuksen vaikutusten arviointia.

GATS-sopimuksen I artiklan 3 kohdan mukaan julkista valtaa käytettäessä tarjotut palvelut (joita ei tarjota kaupallisesti eikä kilpailtaessa yhden tai useamman palvelujen tarjoajan kanssa) eivät kuulu sopimuksen alaan. Artikla kuuluu koulutuspalvelujen kaupasta käydyssä keskustelussa GATS-sopimuksen kiistellyimpien säännösten joukkoon - määritelmä on kapea, eikä se vastaa sitä, mitä Suomessa tarkoitetaan yhteiskunnallisilla peruspalveluilla. Lähtökohtana on kuitenkin, että jokainen valtio määrittelee itse sen, mitä pidetään julkisena palveluna. Kansainvälisen kauppajärjestön (WTO) jäseniä ei voida pakottaa yksityistämään eikä tekemään sitoumuksia palveluiden avaamisesta kilpailulle enempää kuin ne itse haluavat. GATS-sopimus tunnustaa WTO:n jäsenten oikeuden säännellä palveluja kansallisten lähtökohtien pohjalta.

GATS-sopimuksen toinen osa sisältää kaikkia jäseniä koskevat yleiset velvoitteet (esimerkiksi suosituimmuuskohtelu ja läpinäkyvyys). Lisäksi sopimuksen institutionaaliset määräykset (esimerkiksi riitojen ratkaisu ja täytäntöönpano) koskevat kaikkia jäseniä. Yleiset velvoitteet soveltuvat kaikkiin sopimuksen jäsenmaihin riippumatta siitä, onko maa tehnyt erityisiä sitoumuksia vai ei. Sopimuksen yleiset velvoitteet koskevat Suomessa myös koulutuspalveluja. Sopimus sisältää lisäksi ehdollisia velvoitteita sektoreilla, joilla jäsenmaat haluavat tehdä erityisiä sitoumuksia. Jäsenmaa päättää itsenäisesti veloitteen soveltamisalasta ja laajuudesta.

Suomi ei ole tehnyt erityisiä sitoumuksia koulutuspalvelujen alalla. Suomi on Ruotsin ohella ainoa EU-maa, joka ei ole sopimuksella taannut markkinoillepääsyä eikä kansallista kohtelua koulutuspalveluille GATS-sopimuksen puitteissa. Tosiasiallisesti lainsäädäntö kuitenkin sallii markkinoillepääsyn, mutta ei kansallista kohtelua – tältä osin kansallinen lainsäädäntö on liberaalimpi kuin Suomen GATS-sitoumukset.

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2003–2008 todetaan, että "koulutusmarkkinoiden kansainvälistymisessä erityinen haaste on se, että koulutuspalvelut kuuluvat GATS-sopimuksen piiriin. Kilpailun esteiden poistaminen koulutuspalvelujen osalta ja tätä seuraava kilpailu erityisesti korkeakoulutuksen osalta vaarantaisi tutkintotavoitteisen koulutuksen maksuttomuuden toteutumisen ja tätä kautta vaikuttaisi laajemminkin koulutuksellisen tasa-arvon toteutumiseen. Suomi ei ole tehnyt, eikä sen tarkoituksena ole tehdä GATS-sopimuksen mukaisia sitoumuksia markkinoillepääsystä tai kansallisesta kohtelusta koulutuspalvelujen osalta."

6 Kotimaiset laadunvarmistuksen kehittämistarpeet

Suomen tiede- ja teknologiapolitiikassa korostetaan osaamista, innovaatioita ja kansainvälistymistä. Korkeakouluilla on keskeinen rooli kaikilla kolmella osa-alueella. Innovaatiotoiminnan kansainvälistyminen edellyttää myös korkeakoulujen kansainvälistymistä, mikä puolestaan edellyttää kansainväliset vaatimukset täyttävää koulutusta ja koulutuksen jatkuvaa kehittämistä.

Vastuu koulutuksen laadusta on korkeakouluilla, mutta sen lisäksi tavoite- ja tulosohjausjärjestelmiä kehitetään niin, että laadunäkökulma otetaan nykyistä paremmin huomioon. Ulkoinen arviointi tulee toteuttaa niin, että se laadun osoittamisen ja varmistamisen lisäksi tukee sen parantamista ja jatkuvaa kehittämistä.

Nykyinen suomalainen korkeakoulujen laadunvarmistus ei täytä kaikkia Berliinin kommunikean asettamia vaatimuksia. Erityisen vaikeaa on ollut todentaa ulkopuolisille eri toimijoiden välistä luottamusta ja yhteistä käsitystä toiminnan laadusta, johon kansallinen arviointikulttuuri on tähän asti perustunut. Berliinin kommunikean edellyttämistä kansallisen laadunvarmistusjärjestelmän osista nykyinen järjestelmämme täyttää eräin tarkennuksin vastuunjako, koulutusohjelmien tai korkeakoulujen arviointia ja kansainväliseen toimintaan osallistumista koskevat vaatimukset. Sen sijaan meillä ei ole akkreditointia, sertifiointia eikä selvästi osoitettavissa olevaa muuta vastaava järjestelmää.

Kattava akkreditointi perustuu useimmiten ns. kynnysehtoihin, eli kyse on minimitason saavuttamisesta. Akkreditointiin liittyy yhtäältä vaara koulutuksen yhdenmukaistumisesta ja pelko minimitasoon tyytymisestä. Työryhmän käsityksen mukaan kattava koulutuksen akkreditointi tarkoittaisi sitä, että korkeakoulujen vastuu koulutuksen laadusta osittain ulkoistettaisiin. Akkreditointi vaatisi myös huomattavia resursseja.

Opetusministeriö ja Korkeakoulujen arviointineuvosto järjestivät yhteistyössä lokakuussa 2003 Korkeakoulujen laadunvarmistuksen eurooppalainen ulottuvuus ja Suomi -seminaarin. Seminaarin työryhmätyöskentely toimi kuulemistilaisuutena; seminaarin osanottajilla oli mahdollisuus antaa palautetta työryhmälle korkeakoulutuksen laadunvarmistuksen kehittämiseksi.

Seminaarissa saatu palaute osoittaa, että korkeakoulut ovat valmiita yhteistyössä rakenta-

maan sellaiset laadunvarmistusjärjestelmät, jotka vastaavat sekä eurooppalaisia että kansainvälisiä tarpeita. Tämä tarkoittaa, että kansalliseen päätäntävaltaan kuuluvan laadunvarmistuksen rinnalle ollaan valmiita ottamaan yleisiä, Euroopan laajuisia suosituksia. Korkeakoulut eivät kuitenkaan näe tarvetta siirtyä Suomessa omaksutusta kehittävästä arvioinnista puhtaaseen akkreditointiin, vaan pitävät parempana jonkin vaihtoehtoisen laadunvarmistusmenettelyn luomista. Tällainen vaihtoehtoinen malli voisi olla korkeakoulujen omien laadunvarmistusmenettelyjen arviointi. Laatukäsittein se tarkoittaa auditia tai auditointia.

Korkeakoulujen mielestä laadunvarmistuksen tulisi perustua kunkin korkeakoulun omaan laatukulttuuriin, ja sen tulisi olla tarkoituksenmukaista, tehokasta ja taloudellista. Sen tulisi sisältää säännöllistä sisäistä arviointia ja raportointia. Seminaarissa korostettiin strategisen laatuajattelun tärkeyttä ja sitä, että laadunvarmistuksessa ei ole yhtä oikeaa tapaa. Sen sijaan voidaan asettaa laadunvarmistusta ohjaavia kriteereitä. Seminaarissa nousi esille esimerkiksi tarve määritellä uuden koulutuksen aloituskriteerit. Lisäksi pohdittiin laadun mittaamisen ja arvioinnin ongelmaa ja laatuvaajeesta aiheutuvia seuraamuksia.

Lähtökohdat uuden suomalaisen laadunvarmistusjärjestelmän luomiseen ovat hyvät, sillä korkeakoulujen, opetusministeriön ja Korkeakoulujen arviointineuvoston käsitykset kansallisen laadunvarmistuksen kehittämistarpeista ovat samansuuntaisia. Myös korkeakoulujen valmius laadunvarmistuksensa kehittämiseen vaikuttaa hyvältä.

7 Toimenpide-ehdotukset

Osaamisen kehittäminen on jo vuosia ollut keskeinen osa Suomen kansallista kilpailukykystrategiaa globaalissa toimintaympäristössä. Korkeakouluilla on merkittävä rooli uuden osaamisen luomisessa ja kansallisen ja alueellisten innovaatiojärjestelmien kehittämisessä.

Korkeakoulujen kannalta globalisaatio ja suomalaisen osaamisen kilpailukyvyistä huolehtiminen merkitsevät monia haasteita. Opetusministeriön työryhmä (OPM 23:2001) hahmotti jo vuonna 2001 strategian korkeakoulutuksen kansainväliselle toiminnalle. Työryhmän mukaan korkeakoulujen kansainvälistyminen vaatii muun muassa kansainvälisen opiskelija- ja tutkijavaihdon selvää kasvattamista sekä englanninkielisen koulutuksen lisäämistä. Koulutuksen laatu ja korkeakoulujen tavoitteellinen toiminta ovat osa tätä kansainvälistymistä. Laadukas koulutus ja hyvät toimintapuitteet ovat keinoja houkuttaa ulkomaisia tutkijoita ja opiskelijoita Suomeen. Toimiva laadunvarmistusjärjestelmä taas kykenee tuottamaan uskottavaa ja luotettavaa tietoa kansainvälistymisen tueksi.

Työryhmän tehtävänä oli suorittamansa kartoituksen ja analyysin perusteella tehdä esityksiä suomalaisen korkeakoulutuksen laadunvarmistuksen kehittämiseksi. Euroopan korkeakoulutusalueen kehittämiseen vuoteen 2010 mennessä tähtäävä Bologna-prosessi on tärkein suomalaisen korkeakoulutuksen laadunvarmistuksen haaste lähitulevaisuudessa. Berliinin seurantakokouksessa eurooppalaiset opetusministerit sopivat, että vuonna 2005 kansallisiin laadunvarmistusjärjestelmiin tulisi kuulua:

1. asianomaisten elinten ja laitosten välinen vastuunjako
2. koulutusohjelmien tai korkeakoulujen arviointi, mukaan lukien sisäinen arviointi, ulkoinen arviointi, opiskelijoiden osallistuminen arviointiin sekä tulosten julkistaminen
3. akkreditointi-, sertifiointi- tai muu vastaava järjestelmä
4. osallistuminen kansainväliseen toimintaan, yhteistyöhön ja verkostoihin.

Työryhmä on perustanut toimenpide-ehdotuksensa Berliinissä esitettyihin tavoitteisiin. Työryhmän mielestä maassamme on tarvetta selkeyttää korkeakoulutuksen laadunvarmistusjärjestelmää sekä eri toimijoiden työn- ja vastuunjakoa. Kaikkien toimijoiden osallistumista kansainväliseen yhteistyöhön on tehostettava.

Kohdassa 2 esitettyjen tavoitteiden osalta työryhmä toteaa, että suomalainen arviointitoiminta täyttää hyvin julkilausuman vaatimukset, eikä työryhmä näin ollen tee siihen liittyviä esityksiä. Kaikkiin Korkeakoulujen arviointineuvoston toteuttamiin korkeakoulujen koko-

naisarviointeihin ja koulutusala-arviointeihin sisältyy itsearviointi, jota seuraa ulkoisen asiantuntijaryhmän arviointivierailu. Opiskelijat osallistuvat KKA:n arvioinneissa kattavasti kaikkiin arviointiprosessin vaiheisiin. Kaikki arviointiraportit ovat julkisia.

7.1 Korkeakouluilla on päävastuu koulutuksen laadusta

7.1.1 Korkeakoulut kehittävät laadunvarmistustaan

Korkeakouluilla on päävastuu kouluksensa laadusta ja koulutuksen kehittämisestä. Lainsäädäntö ja korkeakoulupoliittiset linjaukset, kuten hallitusohjelma ja tutkimuksen ja koulutuksen kehittämissuunnitelma, asettavat yleiset tavoitteet koulutuksen laadulle ja laadunvarmistukselle. Korkeakoulut voivat kehittää koulutuksensa laatua ja laadunvarmistusta näiden reunaehtojen ja kansallisten yleistavoitteiden puitteissa. Korkeakoulut päättävät itse oman laadunvarmistusjärjestelmänsä erityistavoitteista, sen kehittämisestä sekä käytettävistä menetelmistä ja mekanismeista. Työryhmä korostaa, että korkeakoulujen laadunvarmistuksen tavoitteena on laadun jatkuva parantaminen, ei pelkästään laadun minimivaatimusten täyttäminen.

Bolognan prosessissa korkeakoulun laadunvarmistuksen ominaisuuksiksi on esitetty muun muassa systemaattisuutta ja läpinäkyvyyttä. Työryhmän mielestä laadunvarmistuksen on oltava jatkuvaa, ja sen tulee kattaa korkeakoulun koko toiminta: tutkintoon johtava koulutus, täydennyskoulutus, aluekehitysvaikutukseen ja yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen tähtäävä toiminta, hallinto, johtaminen ja ammattikorkeakouluissa tutkimus- ja kehitystyö ja yliopistoissa tutkijakoulutus sekä tutkimus. Ydinprosessien määrittely ja priorisointi on laadunvarmistusjärjestelmää luotaessa korkeakoulun tehtävä.

Työryhmä tarkoittaa laadunvarmistuksella niitä menettelytapoja, prosesseja tai järjestelmiä, joiden avulla turvataan ja kehitetään korkeakoulun, sen järjestämän koulutuksen ja muun toiminnan laatua. Laadunvarmistuksen kahdesta lähestymistavasta työryhmä on valinnut laajemman tulkinnan, joka kattaa koko korkeakoulun toiminnan sen sijaan, että tarkasteltaisiin vain arviointi- ja palautejärjestelmiä.

Korkeakoulun laadunvarmistusjärjestelmä vaatii tuekseen laajasti omaksutun laatukulttuurin. Laatukulttuuri sisältää sekä laadun kehittämiseen tähtäävät toimenpiteet että yksilöllisen ja kollektiivisen sitoutumisen laadun ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Molempia tarvitaan toimivan laadunvarmistusjärjestelmän luomisessa.

Työryhmä esittää, että korkeakoulut kehittävät laadunvarmistusjärjestelmiään siten, että ne

- täyttävät Euroopan korkeakoulutusalueen kehittymässä olevat laadunvarmistuskriteerit
- ovat osa toiminnan ohjaus- ja johtamisjärjestelmää
- kattavat korkeakoulun koko toiminnan
- nivoutuvat osaksi korkeakoulun normaalia toimintaa
- ovat jatkuvia
- ovat dokumentoituja; ja
- mahdollistavat kaikkien korkeakoulu yhteisön jäsenten osallistumisen laatutyöhön.

Korkeakouluissa on tehty jo usean vuoden ajan hyvää laatutyötä. Käytössä on menettelytapoja, jotka voidaan kytkeä osaksi laadunvarmistusjärjestelmää. Korkeakoulut ovat rakentaneet laadunvarmistusjärjestelmiään omista lähtökohdistaan laissa määritellyn vastuunsa mukaisesti.

Berliinin ministerikokouksen julkilausuma nostaa ensisijaiseksi tavoitteeksi koulutusta koskevan laadunvarmistusjärjestelmän luomisen.

Työryhmä esittää, että korkeakoulut raportoivat opetusministeriölle laadunvarmistusjärjestelmiensä kehittämistä osana tavoite- ja tulosohjausprosesseja, ja että ajallisesti ensimmäiseksi kehittämiskohteeksi otetaan Berliinin kommunikossa asetettujen tavoitteiden mukaisesti koulutuksen laadunvarmistusjärjestelmät.

7.1.2 Korkeakoulut lisäävät laadunarviointiin liittyvää kansainvälistä yhteistyötä ja verkostoitumista

Korkeakoulujen kansainvälinen toiminta ja yhteistyö on jatkuvasti lisääntymässä. Koulutuksen laadunvarmistuksen kehittämisessä tarvitaan kansainvälistä yhteistyötä erityisesti arvioinnin alueella. Kansainvälinen kehitys tällä alueella on lisännyt erilaisten verkostojen määrää. Verkostojen taso ja merkitys vaihtelee. Korkeakoulut voivat itse päättää omasta verkostoitumisestaan. Joillakin koulutusaloilla aktiivinen osallistuminen on olennaista muun muassa sen vuoksi, että korkeakoulut pyrkivät näiden yhteistyöverkostojen kautta erottautumaan myös laadullisesti muista toimijoista.

Kansainvälisen yhteistyön rakentaminen on korkeakouluille vaativa tehtävä. Korkeakoulujen arviointineuvoston tehtävänä on vastata kansallisella tasolla arviointiin liittyvästä kansainvälisestä yhteistyöstä. KKA:n kansainvälinen yhteistyö ja verkostoituminen on lisääntynyt koko neuvoston toimintakauden ajan. Arviointineuvosto pyrkii välittämään suomalaista arviointiosaamista kansainvälisen arviointiyhteisön tietouteen. Samalla se pyrkii tuottamaan suomalaisille korkeakouluille tietoa kansainvälisestä kehityksestä, jotta ne voisivat ottaa sen huomioon arviointitoimintaansa kehittäessään ja kansainvälisesti verkostoituessaan.

Työryhmä suosittelee, että korkeakoulut lisäävät suoraa osallistumistaan kansainväliseen laatu-yhteistyöhön. Korkeakoulut hakeutuvat aktiivisesti yhteistyöhön sellaisten arvostettujen kansainvälisten verkostojen kanssa, jotka lisäävät suomalaisten korkeakoulujen näkyvyyttä ja kilpailukykyä Euroopassa.

7.2 Otetaan käyttöön korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmien arviointi

7.2.1 Auditoinnin valmistelu ja käyttöönotto

Berliinin julkilausuma edellyttää, että vuoteen 2005 mennessä kaikissa prosessiin osallistuvissa maissa kansalliseen laadunvarmistukseen liittyy akkreditointi-, sertifiointi- tai muu vastaava näihin verrattavissa oleva järjestelmä. Laadunvarmistukselle ollaan kehittämässä yhteisiä eurooppalaisia standardeja, menettelyitä ja ohjeita. Samalla valmistellaan myös kansallisten arviointiorganisaatioiden tunnustamismenettelyä. Keskeisessä roolissa tässä valmistelutyössä on ENQA, joka raportoi työn tuloksista ministereille vuonna 2005.

Korkeakoulujen arviointineuvosto on omaksumansa kehittävän arvioinnin periaatteiden mukaisesti toteuttanut arvioinnit kunkin arvioinnin kohteisiin ja tavoitteisiin parhaiten soveltuvalla arviointimenetelmällä. KKA:n toteuttamat arvioinnit voidaan jakaa seuraaviin osaluokkiin:

- korkeakoulujen kokonaisarvioinnit
- ammattikorkeakoulujen toimilupahakemusten arvioinnit
- ammattikorkeakoulujen laatutyön auditoinnit
- koulutusala-arvioinnit
- korkeakoulupoliittiset ja muut teema-arvioinnit
- laatu- ja huippuyksikköarvioinnit
- erikoistumisopintojen arviointi ja rekisteröinti.

Akkreditointi voi kansallisena laadunvarmistusjärjestelmänä koskea joko korkeakouluja tai koulutusta. Suomalainen korkeakoulutuksen arviointijärjestelmä ei ole toistaiseksi sisältänyt tutkintoon johtavan koulutuksen akkreditointia eikä koko korkeakoulun akkreditointia lukuun ottamatta ammattikorkeakoulujen toimilupa-arviointeja ja ammattikorkeakoulujen jatkokotkintokokeiluhakemusten arviointia. Työryhmän kuulemistilaisuudessa saaman palautteen mukaan korkeakoulut eivät pidä akkreditointia tai sertifiointia jatkossakaan suomalaisen arviointikulttuuriin parhaiten soveltuvana kansallisen laadunvarmistuksen menettelynä, vaan toivovat jotakin vaihtoehtoista laadunvarmistusmenettelyä (ks. luku 6).

Tällainen vaihtoehtoinen malli on korkeakoulujen omien laadunvarmistusmenettelyjen arviointi, josta voidaan myös käyttää käsitettä auditointi. Auditoinnin avulla voidaan varmistaa, että korkeakoululla on toiminnan jatkuvaa kehittämistä tukeva laadunvarmistusjärjestelmä ja että se toimii tavoitteidensa mukaisesti.

Työryhmän mielestä auditoinnin kaltainen menettely soveltuu akkreditointia paremmin suomalaiseen korkeakoulujärjestelmään. Suomessa korkeakoululainsäädäntö määrittelee korkeakoulujen toiminnan yleiset velvoitteet ja siten takaa minimitason toteutumisen koulutuksessa. Vaikka länsieurooppalaiseen akkreditointiin on viime vuosina liitetty kehittävän arvioinnin elementtejä, kuten kehittämisvelvoitteita ja läpäisyehtoja, voidaan sitä pitää varsin raskaana ja taloudellisesti auditointia selvästi kalliimpana ratkaisuna.

Työryhmä ei esitä, että kansallinen laadunvarmistus perustuisi koulutusohjelma-tason akkreditointiin. Työryhmän mielestä KKA:n nykymuotoinen koulutusala-arviointi riittää yhdessä laadunvarmistusjärjestelmien auditoinnin sekä opetusministeriön suorittaman koulutuksen aloittamista ja lopettamista koskevan viranomaisarvioinnin (ks. luku 7.4) kanssa varmistamaan koulutuksen laadun korkeakouluissa.

Korkeakoulujen oman laadunvarmistuksen avulla on voitava kehittää koulutuksen laatua jatkuvasti, kuvattava ymmärrettävästi korkeakoulun toiminta, tuotettava tietoa korkeakoulujen laadusta ja siten vakuutettava yhteistyökumppanit koulutuksen laadusta. Korkeakoulujen yhteistyö laadunvarmistusjärjestelmien rakentamisessa on tärkeää. Näin voidaan saavuttaa merkittävää synergiaa esimerkiksi pohdittaessa sitä, miten korkeakoulut varmistavat kolmannen tehtävänsä (ammattikorkeakoulujen aluekehitystehtävä ja yliopistojen yhteiskunnallinen vuorovaikutus ja palvelutehtävä).

Työryhmä esittää, että

- 1) Korkeakoulut lisäävät laadunvarmistukseen liittyvää keskinäistä yhteistoimintaa ja verkostoitumista.
- 2) Suomessa otetaan vuonna 2005 käyttöön korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmien auditointi. Mahdolliset säädösmuutokset valmistellaan menetelmän käyttöönottovaiheen aikana. Tavoitteena on, että vuonna 2010 kaikkien korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmät on auditoitu kertaalleen.

- 3) Korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmien auditoinnit toteutetaan määrävuosin (esim. 5–6 vuoden välein). Auditoinnissa arvioidaan korkeakoulun koko laadunvarmistusjärjestelmä.
- 4) Korkeakoulujen arviointineuvosto kehittää auditointimenettelyn yhdessä korkeakoulujen kanssa. Valmistelussa otetaan huomioon Euroopan korkeakoulutusalueen kehittymässä olevat yleiset laadunvarmistuksen toimintaohjeet, standardit ja kriteerit. Samalla selvitetään auditoinnin tarve tilanteessa, jossa korkeakoulu on jo osallistunut jonkin kansainvälisen akkreditointiorganisaation suorittamiin akkreditointeihin. Menettelyä varten laaditaan ohjeet, valtakunnalliset laadunvarmistusjärjestelmien perusedellytykset ja auditoinnin kriteerit. Menettelyä kehitettäessä otetaan huomioon korkeakoulujen koko, kehitysvaihe ja erilaiset toimintaympäristöt.
- 5) Korkeakoulujen arviointineuvosto tekee korkeakoulujen kanssa tehdyn valmistelun pohjalta opetusministeriölle esityksen auditoinnin seuraamusmenettelystä. Auditoinnin seuraamuksia voivat olla kehittämisveloitteet ja/tai määräajan jälkeen tapahtuva uudelleen auditointi. Lisäksi opetusministeriö voi yleisen valvontavastuunsa mukaisesti ottaa auditoinnin tuloksena korkeakoulun laadunvarmistusjärjestelmän kehittämisen esille osana tavoite- ja tulosohejausta ja harkita muita tarvittavia toimenpiteitä.

Korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmän auditoinnin käyttöönotto edellyttää hyvää toiminnan suunnittelua ja arvioitsijoiden sekä korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmistä vastaavien henkilöiden koulutusta. Menettelyn läpinäkyvyys ja kansainvälinen uskottavuus voidaan turvata käyttämällä osittain kansainvälisiä arvioitsijoita ja julkaisemalla auditointiraportit tai niiden koosteet englanninkielisinä. Tämä tukee korkeakoulujen kansainvälistymistä ja helpottaa niitä auditointien hyödyntämisessä.

Korkeakoulujen auditointimenettelyn käyttöönotto vaatii KKA:n resurssien lisäämistä. Tämän hetkisen arvion mukaan vuoden 2004 suunnitteluvaihe on toteutettavissa KKA:n budjetin puitteissa, mutta vuodesta 2005 alkaen resurssien lisätarve on selvä. Vuonna 2007, jolloin toiminnan tulisi olla täydessä laajuudessaan, resurssitarve merkitsi henkilötöyvuosina nykytilanteeseen verrattuna viittä lisähenkilöä.

Yhden auditoinnin aiheuttamat asiantuntijapalkkiot ja muut kulut on arvioitu tällä hetkellä noin 15 000 euroksi. Vuositasolla auditoinnista aiheutuvat yhteiskustannukset ovat yhteensä noin 430 000 euroa kattaen 10 auditointia/vuosi henkilöstövoimavaroineen.

Vuoden 2004 budjetissa Korkeakoulujen arviointineuvoston arviointitoimintaan varatut määrärahat (yliopistojen- ja ammattikorkeakoulujen kehittämismomenteilta) ovat yhteensä 788 000 euroa. Korkeakoulujen arviointineuvoston toiminnan rahoituksessa on huomioitava auditointien ohella muiden arviointiprojektien kustannukset ja muut neuvoston toiminnasta aiheutuvat kulut.

Työryhmä esittää, että Korkeakoulujen arviointineuvostolle osoitetaan laadunvarmistusjärjestelmien auditoinnin tarvitsemat henkilöstövoimavarat. Tältä osin resursoinnista vastaa opetusministeriö. Korkeakoulut vastaavat auditoinnin aiheuttamista muista kustannuksista.

7.2.2 Auditointi kattaa korkeakoulun koko toiminnan

Korkeakoulun laadunvarmistusjärjestelmän tulee kattaa korkeakoulun koko toiminta, kuten työryhmä määritteli luvussa 7.1. Seuraavassa määritellään tarkemmin, mitä laadunvarmistuk-

sen auditoinnin piiriin kuuluu.

Tutkimuksen laadunarviointi kuuluu Suomen Akatemialle. Korkeakoulujen arviointineuvoston tehtävänä on arvioida korkeakoulujen koulutusta ja muuta toimintaa. Näin ollen myös jatkotutkintoon johtavan koulutuksen arviointi kuuluu nykyisen lainsäädännön mukaan Korkeakoulujen arviointineuvoston tehtäviin. Jatkossa eri toimijoiden on tiivistettävä yhteistyötä, jotta myös yliopistolliset jatkotutkinnot eli ns. kolmannen syklin tutkinnot tulevat laadunvarmistuksen piiriin.

Työryhmä esittää, että auditointi ulotetaan kattamaan myös tohtorikoulutus.

Korkeakoulut järjestävät tutkintoon johtavan koulutuksen lisäksi täydennyskoulutusta ja avointa korkeakouluopetusta. Opetusta voidaan järjestää lähiopetuksena, monimuoto-opetuksena ja virtuaalisesti. Korkeakouluilla on vastuu myös tämän koulutuksen laadunvarmistuksesta.

Työryhmä esittää, että auditoinnissa otetaan huomioon tutkintoon johtavan koulutuksen rinnalla myös korkeakoulujen täydennyskoulutuksen, avoimen korkeakouluopetuksen sekä virtuaalisen opetuksen laadunvarmistus.

Korkeakoulujen arviointineuvoston arviointitoimintaan kuuluu kaksi viranomaistoimintaa: ammattikorkeakoulujen toimilupahakemusten arviointi ja erikoistumisopintojen arviointi ja rekisteröinti. Nämä arvioinnit ovat luonteeltaan lähellä akkreditointia. Arvioinnit perustuvat ennalta määriteltyihin kriteereihin ja systemaattiseen arviointimenettelyyn. Toimilupa-arviointia, joka on tältä erää päättynyt, kuvataan luvussa 3.4.

Erikoistumisopintojen arvioinnin käynnistämisen perusteluna olivat erityisesti opiskelijan oikeusturvanäkökohdat. Asetusten mukaan erikoistumisopinnot ovat tutkintojärjestelmää täydentäviä, ammatillista kehittymistä edistäviä opintoja, joita korkeakoulut järjestävät vähintään 20 opintoviikon laajuisina. Erikoistumisopintolautakunta arvioi erikoistumisopintoja korkeakoulujen hakemuksesta ja päättää ehdotusten hyväksymisestä rekisteriin. Erikoistumisopintojen akkreditointi on ollut korkeakouluille vapaaehtoista, eikä menettelyllä ole rekisteröinnin lisäksi ollut muita seuraamuksia. Saadun palautteen mukaisesti arviointiprosessilla on kuitenkin ollut lisäarvoa erityisesti siksi, että jokainen ohjelma saa arviointi- ja kehittämisspallutteen. Lisäksi arvioinnilla on ollut säteilyvaikutusta hyviä käytänteiden levittämisessä myös muihin kuin arvioituihin ohjelmiin.

Uuden laadunvarmistusjärjestelmän myötä erikoistumisopintojen arvioinnin ja rekisteröinnin tarpeellisuus nykyisessä muodossa tulee selvittää, koska korkeakoulut ovat käyttäneet varsin vähän mahdollisuutta hakea erikoistumisopintojen arviointia.

Työryhmä esittää, että Korkeakoulujen arviointineuvosto selvittää kauden 2004–2007 aikana nykyisen erikoistumisopintojen arviointi- ja rekisteröintijärjestelmän tarkoituksenmukaisuuden.

Korkeakoulujen erikoistumisopintojen lisäksi maassamme on tarjolla runsaasti muuta korkeakoulujen ja yksityisten koulutuksen järjestäjien tarjoamaa täydennyskoulutusta, lyhytkursseja ja muita kursseja, joille kansallinen laadunvarmistusjärjestelmä ei tarjoa tällä hetkellä mahdollisuutta hankkia virallista laadunvarmistusta.

Työryhmä esittää, että opetusministeriö selvittää muun täydennyskoulutuksen laadunvarmistukseen liittyvät tarpeet.

7.3 Korkeakoulujen arviointineuvoston riippumattomuutta vahvistetaan

Korkeakoulujen arviointineuvoston tehtävänä on avustaa opetusministeriötä ja korkeakouluja korkeakoulujen arviointia koskevissa asioissa, järjestää korkeakoulujen toimintaan ja korkeakoulupolitiikkaan liittyviä arviointeja ja vastata arviointiin liittyvästä kansainvälisestä yhteistyöstä. Korkeakoulujen ulkopuolisen arviointitoiminnan uskottavuus perustuu arviointiorganisaation riippumattomuuteen. European Network for Quality Assurance in Higher Education ENQA:n jäsenyyden yhtenä edellytyksenä on arviointiorganisaation riippumattomuus ministeriöstä ja korkeakouluista.

Korkeakoulujen arviointineuvosto on päätöksenteossaan itsenäinen ja riippumaton. Se päättää toimintasuunnitelmastaan toimikausittain, määrittelee arviointitoimintansa lähtökohdat ja menetelmät sekä päättää kriteereistä, joilla se valitsee arvioitavat alat ja teemat. Nykyinen organisatorinen suhde opetusministeriöön ja erityisesti neuvoston toiminnan rahoituksen organisointi antavat kuitenkin mahdollisuuden kyseenalaistaa neuvoston riippumattomuuden. Arviointineuvosto ei ole erillinen yksikkö opetusministeriössä. Sen budjetti koostuu opetusministeriön eri yksiköiden hallinnoimien kehittämismomenttien määrärahoista, joista arviointineuvosto joutuu käytännössä neuvottelemaan opetusministeriön kolmen eri yksikön kanssa. KKA:n hallinnollis-taloudellisen aseman selkiyttämistarpeeseen kiinnitti huomiota myös opetusministeriön tilivirastotyöryhmä (OPM:n työryhmien muistioita 32:2002).

Työryhmä esittää, että KKA:n riippumattomuutta vahvistetaan lainsäädäntöä uudistamalla.

KKA:n arviointiohjelmaan on kuulunut koulutuksen laatu- ja aluekehitysvaikutuksen huippuyksikköarviointeja sekä muita arviointeja, joita on toteutettu opetusministeriön toimeksiannosta tai aloitteesta. Osa näistä arvioinneista on toteutettu erillismäärärahojen turvin. Laatu- ja huippuyksikköarvioinnit arviointineuvosto on kuitenkin toteuttanut oman budjetin puitteissa.

Työryhmä esittää, että vastaisuudessa opetusministeriön tarvitsemat arvioinnit, joista sovitaan yhteisesti, toteutetaan opetusministeriön tähän tarkoitukseen osoittamalla erillisrahoituksella.

Korkeakoulujen arviointineuvoston vastuulla on nykyisen asetuksen mukaan ammattikorkeakoulujen toimilupahakemusten arviointi. Ministeriö tekee toimilupapäätöksen arviointineuvoston esityksen pohjalta.

Työryhmä esittää, että Korkeakoulujen arviointineuvostoa koskevaa asetetusta muutetaan niin, että neuvostolla ei ole erillistä toimilupajaostoa. Mahdollisten uusien toimilupahakemusten arvioinnissa käytetään aiemmin omaksuttua menettelyä ja kriteeristöä. Opetusministeriö pyytää näissä tapauksissa arviointineuvostolta arvioinnin hakemuksesta.

Arviointineuvoston toiminta on perustunut aivan toiminnan alusta vuodesta 1996 alkaen jatkuvan kehittämisen periaatteelle. Arvioinnin nelivaiheista perusmallia on räätälöity tapauskohtaisesti kokonaisarviointien, koulutusala- ja teema-arviointien kohteiden ja tavoitteiden mukaan. Luonteenomaista KKA:n toiminnalle on ollut, että arviointimenetelmiä ja toimintatapoja on kehitetty kumulatiivisesti aiemmin opitun pohjalle. Jatkossa KKA:n toiminnan uskottavuuden lisääminen vaatii menetelmien tarkempaa dokumentointia ja kattavan ja dokumentoidun laadunvarmistusjärjestelmän luomista. Näihin seikkoihin kiinnitettiin huomiota myös Mutual recognition of quality assurance agencies -projektin arviointipalautteessa (ks. edellä luku 4.2). Arviointineuvosto on ryhtynyt toimenpiteisiin palautteen johdosta. Valmisteilla on muun muassa arviointimenetelmien kuvaus ja arvioitsijan perehdytysmateriaali sekä sisäinen laadunvarmistusjärjestelmä.

Työryhmä esittää, että Korkeakoulujen arviointineuvosto laatii arviointiensa toteuttamiseen yleiset menettelyohjeet sekä luo itselleen laadunvarmistusjärjestelmän, joka varmistaa toiminnan jatkuvan kehittämisen.

Taloudellisten resurssien ohella henkilöstön asema kuvastaa Korkeakoulujen arviointineuvoston toiminnan pysyvyyttä ja riippumattomuutta. Tällä hetkellä suurin osa arviointineuvoston sihteeristöstä on määräaikaisissa työsuhteissa. Sihteeristöstä puolet on opetusministeriön palveluksessa neljän vuoden määräaikaisissa virkasuhteissa. Projektitehtävissä toimivan henkilöstön työmääräykset tehdään enintään vuodeksi kerrallaan, ja he saavat palkkansa neljästä eri korkeakoulusta, vaikka kaikkien tehtävät on sijoitettu KKA:han. Erilaiset palkkausjärjestelyt estävät pitkäjänteisen ja yhdenmukaisen henkilöstöpolitiikan, vaikeuttavat toiminnan strategista suunnittelua ja vaarantavat osaamisen kasvattamisen.

Työryhmä esittää, että Korkeakoulujen arviointineuvoston henkilökunnan osaamisen jatkuvuus turvataan riittävän pitkien määräyksin ja yhdenmukaisin henkilöstöpoliittisin perustein.

7.4 Koulutuksen aloittamista ja lopettamista koskevat päätökset kytketään tavoite- ja tulosohjausprosesseihin

Opetusministeriö vastaa kansallisen korkeakoulupolitiikan linjauksista ja korkeakoulupolitiikan toimeenpanon ohjauksesta. Ministeriön vastuulla on myös uusien korkeakoulujen perustaminen sekä uuden koulutuksen järjestämisvastuiden myöntäminen korkeakouluille. Uuden koulutuksen aloittamiseen, koulutuksen lakkauttamiseen sekä erityistapauksissa tapahtuvan olemassa olevan koulutuksen koulutustarpeen ja laadun arvioinnin menetelmiä on syytä tarkentaa. Liitteessä 5 kuvataan koulutuksen aloittamista ja lopettamista koskevaa tämänhetkistä lainsäädäntöä.

Ministeriön tärkein ohjausväline on korkeakoulujen tavoite- ja tulosohjausprosessi, johon kuuluu muun muassa sopiminen kunkin tuloskauden tavoitteista opetusministeriön ja korkeakoulujen kesken. Tavoite- ja tulosohjausprosessia on mahdollista edelleen kehittää niin, että se tukee entistä paremmin korkeakoulujen laadunvarmistustyötä ja sen vaikutusta koulutuksen kehittämiseen.

Työryhmä esittää, että opetusministeriö kehittää ja vahvistaa julkiset menettelyt ja kriteerit päätöksille

- 1) uuden koulutuksen aloittamisesta,
- 2) olemassa olevan koulutuksen tarpeellisuuden ja/tai laadun tarkastelusta poikkeuksellisissa tilanteissa ja
- 3) koulutuksen lakkauttamisesta.

Lisäksi työryhmä esittää, että kyseessä olevaa päätösasiaa käsitellään osana tavoite- ja tulosohjausprosesseja seuraavasti:

- 1) Korkeakoulu tai opetusministeriö tekee aloitteen
  - uuden koulutuksen aloittamisesta (aina),
  - olemassa olevan koulutuksen arvioinnista (tarvittaessa) tai
  - koulutuksen lakkauttamisesta.
- 2) Aloitetta käsitellään ja arvioidaan viranomaisarviointina opetusministeriön vahvistamien kriteerien perusteella. Opetusministeriö voi pyytää Korkeakoulujen arviointineuvoston asiantuntijalausuntoa aloitteesta.
- 3) Opetusministeriö tekee koulutuspoliittiset päätökset asiassa.

7.4.1 Uuden koulutuksen aloituskriteerit

Ammattikorkeakoulujen uudesta koulutuksesta päätetään tällä hetkellä osalta koulutusohjelman päätöksissä. Ammattikorkeakoulut voivat tehdä kerran vuodessa esityksiä uusista ohjelmissa. Esitykset käsitellään vuosittain osana tavoitesopimusneuvotteluja, mutta varsinaiset koulutusohjelman päätökset tehdään erikseen. Yliopistojen uusista tutkinnonanto-oikeuksista päätetään tutkintoasetuksilla. Yliopistolain uudistuksen myötä tutkintoasetukset kootaan yhdeksi tutkintoasetukseksi. Uudessa asetuksessa ei ole tarkoituksenmukaista säätää tutkintojen sisällöstä ja tutkinnonanto-oikeuksista yhtä tarkasti kuin aikaisemmin. Sen sijaan uuden koulutuksen aloittamiseen on tarpeen luoda toimiva käytäntö.

Uuden koulutuksen aloittamisesta päättäessään opetusministeriö joutuu huomioimaan korkeakoulupoliittiset sekä koulutuksen laadulliset näkökulmat. Korkeakoulupoliittiset näkökulmat kattavat koulutuksen yleisen tarpeen, käytettävissä olevat resurssit sekä alueelliset koulutustarpeet. Koulutuksen laadullista näkökulmaa on tässä yhteydessä mahdollista arvioida lähinnä vain korkeakoulun hakemuksessaan esittämien tietojen ja perustelujen avulla. Päätöksenteon pohjaksi on luotava yksiselitteiset uuden koulutuksen aloittamiskriteerit.

Työryhmä esittää, että opetusministeriö kehittää ja ottaa käyttöön uuden koulutuksen aloituskriteerit ottaen huomioon yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen eroavuudet.

Uuden koulutuksen aloituskriteereissä tulisi painottaa työryhmän mukaan ainakin seuraavia tekijöitä:

- *koulutustarve ja työelämäyhteydet* (sivistyksellinen tarve, alueelliset ja valtakunnalliset perusteet koulutuksen aloittamiselle, muu tarjonta, työvoiman kysyntä, kehitystrendit)

- *voimavarat* (tilat, rahoitus, henkilöstö, osaaminen, alan tutkimuksen ja kehittämistyön tuki opetukselle)
- *koulutuksen tavoitteet ja tutkinnon rakenne*
- *koulutuksen toteutus* (opiskelijavalinnat, koulutuksen toteutustapa, opintojen ohjaus, oppimisympäristö)
- *koulutuksen vaikuttavuus* (ennakoitu vaikutus, merkitys aluekehitykselle, kansainvälinen tehtävä)
- *laadunvarmistus* (menettelytavat, prosessit tai järjestelmät, joiden avulla turvataan ja kehitetään koulutuksen laatua).

7.4.2 Olemassa olevan koulutuksen arviointi erityistilanteissa

Olemassa olevaa koulutusta joudutaan tarkastelemaan ministeriössä esimerkiksi työelämän osaamistarpeiden ja koulutuksen kysynnän muuttuessa ja pohdittaessa, vastaako koulutus yhteiskunnan tarpeisiin. Tilanteita, joissa joudutaan arvioimaan jo olemassa olevaa koulutusta, voivat olla työryhmän näkemyksen mukaan myös tilanteet, joissa koulutuksen laadussa ilmenee ongelmia (esimerkiksi työnantajapalaute, opiskelijapalaute, koulutustavoitteiden saavuttaminen, valmistuneiden sijoittuminen koulutusta vastaaviin tehtäviin) tai korkeakoulun laadunvarmistusjärjestelmä herättää kysymyksen arvioinnin tarpeesta. Tällöin arvioinnissa on syytä tarkastella muun muassa laadunvarmistusjärjestelmän kykyä tuottaa koulutuksen kehittämisen kannalta relevanttia tietoa, järjestelmän varoituskansioita sekä seuranta- ja palautetiedon hyödyntämistä.

Lähtökohtana näissäkin tilanteissa on se, että korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmä viestittää koulutuksen laadun arviointitarpeesta. Myös opetusministeriö voi erityisestä syytä ottaa jonkin koulutuksen arvioinnin kohteeksi. Ensisijainen velvoite asian esille nostamisessa on kuitenkin korkeakoululla.

Laaduntarkastelun osalta erityistilanteella tarkoitetaan esimerkiksi niitä tilanteita, joissa erilaiset koulutuksen seurantamittarit (esimerkiksi KOTA- tai AMKOTA-järjestelmien tuottama tieto) osoittavat ongelmia. Edellä mainittuihin tilanteisiin liittyvät päätökset ovat luonteeltaan ennen kaikkea koulutuspoliittisia ja kuuluvat siten opetusministeriön tehtäviin.

Työryhmä esittää, että opetusministeriö kehittää ja ottaa käyttöön arvioinnin kriteerit olemassa olevan koulutuksen arvioimiseksi erityistilanteissa ottaen huomioon yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen eroavuudet.

7.4.3 Koulutuksen lakkauttaminen

Korkeakoulu voi luopua koulutuksen järjestämisestä tai koulutus voidaan lakkauttaa tilanteissa, joissa todetaan, että koulutuksen laatu ei täytä korkeakoulutukselle asetettavia kriteereitä, tai jos koulutukseen hakeutumisessa, koulutettujen kysynnässä ja sijoittumisessa työelämään ilmenee vakavia ongelmia, tai taloudelliset resurssit eivät riitä koulutuksen toteuttamiseen, tai jos korkeakoulu haluaa oman koulutuksensa kehittämiseksi luopua toteutusvastuullaan olevasta koulutuksesta.

Työryhmä esittää, että opetusministeriö kehittää ja ottaa käyttöön koulutuksen lakkauttamista koskevan arvioinnin kriteerit ottaen huomioon yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen eroavuudet.

8 Yhteenveto

Työryhmän esitysten toteuttamisen jälkeen suomalaisen korkeakoulutuksen laadunvarmistusjärjestelmä näyttäisi seuraavalta:

Korkeakoulujen laadunvarmistus: yliopistot ja ammattikorkeakoulut

- päävastuu järjestämänsä koulutuksen kehittämisestä ja sen laadusta
- vastuu korkeakoulun laadunvarmistusjärjestelmän luomisesta ja kehittämisestä
- velvollisuus osallistua koulutuksen ja korkeakoulun toiminnan ulkoiseen arviointiin
- velvollisuus osallistua määräajoin korkeakoulun laadunvarmistusjärjestelmän auditointiin
- vastuu kansainvälisen kehityksen seuraamisesta ja kansainvälisestä verkostoitumisesta.

Kansallinen laadunvarmistus: Korkeakoulujen arviointineuvosto

- opetusministeriön ja korkeakoulujen avustaminen arviointiin liittyvissä asioissa
- vastuu kansainvälisestä arviointiyhteistyöstä
- kansallinen arviointi- ja laadunvarmistustoiminta:
  - koulutusala- sekä korkeakoulupoliittiset ja muut teema-arvioinnit
  - erikoistumisopintojen arviointi ja rekisteröinti
  - korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmien auditointi
  - neuvottelut opetusministeriön erillisistä toimeksiannoista (esim. laatu- ja huippuyksikköarvioinnit) ja toimeksiantojen toteutus erillisrahoituksella
  - tarvittaessa ammattikorkeakoulujen toimilupahakemusten arviointi.

Kansallinen korkeakoulupoliittinen ohjaus: opetusministeriö

- koulutuspolitiikan suunnittelu ja toteutus
- toiminnan ohjaus
- vastuu kehittää menetelmät ja kriteerit päätöksille uuden koulutuksen aloittamisesta, koulutuksen lakkauttamisesta ja olemassa olevan koulutuksen arvioimisesta erityistapauksissa.

Lähteitä

- El-Hage, N. 1997. Evaluation of Higher Education in Germany. *Quality in Higher Education*. Vol. 3, No 3, 1997. Carfax Ltd.
- ENQA. 2003. Quality Procedures in European Higher Education. An ENQA Survey. ENQA Occasional Papers 5. Multiprint.
- EUA. Developing an internal quality culture in European universities: Report on the Quality Culture Project 2002-2003. Draft report. European University Association.
http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/QCI_draft_report.1067510183531.pdf
- Faber, M. & Huisman, J. 2003. Same Voyage, Different Routes? The course of the Netherlands and Denmark to a 'European model' of quality assurance. *Quality in Higher Education*, vol. 9, No 3. Taylor & Francis Ltd., s. 231–241.
- Harvey, L. 1997. Quality Is Not Free! Quality Monitoring Alone Will Not Improve Quality. *Tertiary Education and Management* 3 (1): 25-35. The Journal of EAIR, a European Higher Education Society. Jessica Kingsley Publisher.
- Haug, G. 2003. Quality assurance/accreditation in the emerging European higher education area: a possible scenario for the future. *European Journal of Education*, 3/2003, September 2003.
- Huttula, T. 2003. Laadunvarmistus korkeakoulupoliittisena kysymyksenä. Teoksessa A. Kauppi & T. Huttula (toim.) *Laatua ammattikorkeakouluihin. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 7:2003*, Edita. s.119–133.
- Hämäläinen, K. & Moitus, S. (toim.) 1998. *Laatua korkeakoulutukseen. Teoriaa ja käytäntöä. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 6:1998*. Helsinki: Edita.
- Karjalainen, A. 2003. *Arviointiajattelun pikaopas*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Lindeberg, T. & Kristoffersen, D. (eds.) 2002. A Method for Mutual Recognition. Experiences with a method for mutual recognition of quality assurance agencies. ENQA Occasional Papers 4.
- Patton, M. Q. 1997. *Utilization-Focused Evaluation*. The New Century Text. Edition 3. Sage Publications.
- Van der Wende, M. C. & Westerheijden, D. F. 2001. International Aspects of Quality Assurance with a Special Focus on European Higher Education. *Quality in Higher Education*, vol. 7, No 3. Taylor & Francis Ltd., s. 233–245.
- Woodhouse, D. Quality Improvement through Quality Audit. *Quality in Higher Education*. Vol. 9, No 2, 2003. Carfax Ltd.

Käsitteiden määrittelyä

Tässä liitteessä esitellään keskeisiä koulutuksen laadunvarmistukseen liittyviä käsitteitä. On huomattava, että monista käsitteistä on useita määritelmiä. Tässä esitetään työryhmän valitsema tulkinta.

Arviointi

Arvon määrittäminen, arvon esiin nostaminen (engl. evaluation), tai tavoitteisiin vertaaminen, suorituksen "mittaaminen" (engl. assessment, esim. quality assessment). Arviointi voidaan ymmärtää myös prosessina, jonka tavoitteena on kehittämistarpeiden ja -ehdotusten esiin nostaminen.

Arviointikohde

Arvioitava toiminta ja sen laatu.

Arviointikriteeri

Arviointikriteerien avulla määritellään ne ehdot, joilla koulutuksen laadulliset ominaisuudet tai määrälliset tunnusluvut erotellaan toisistaan. Arviointikriteerit voivat olla kynnysehdon tyyppisiä tai ne voidaan skaalata. Kynnysehtoja on käytetty ammattikorkeakoulujen toimilupa-arvioinneissa ja erikoistumisopintojen akkreditoinnissa. Skaalattuja kriteerejä käytetään ammattikorkeakoulujen koulutuksen laatuyskiköiden valinnassa. Arviointikriteerin rinnalla käytetään myös käsitettä arviointiperuste.

Arviointimalli (-menetelmä)

Arviointimallilla tai -menetelmällä tarkoitetaan amerikkalaiseen akkreditointimalliin perustuvaa lähestymistapaa, joka koostuu neljästä osasta: 1. kansallinen tai muu ulkopuolinen arviointiorganisaatio, 2. itsearviointi, 3. vertaisarviointi arviointivierailuineen ja 4. julkinen arviointiraportti.

Arviointityyppi

Arviointityypit voidaan käyttötarkoituksen mukaan tiivistää neljään pääluokkaan: 1. arviointi, 2. akkreditointi, 3. auditointi ja 4. benchmarking. Näitä arviointityyppejä käytetään kolmen erilaisen kohteen eli organisaatioiden, koulutusohjelmien ja oppiaineiden arviointiin, ja niiden käyttötarkoitus voi vaihdella toiminnan kehittämisestä tilivelvollisuuden osoittamiseen.

Akkreditointi

Sana akkreditointi (latina: ad + credere) tarkoittaa luotettavaksi ja uskottavaksi esittämistä ja julkista ansioiden tunnustamista, jopa sanktioimista. Akkreditoinnilla tarkoitetaan yleensä joko virallista, muodolliseen vallankäyttöön liittyvää korkeakoulujen tai niiden tarjoamien ohjelmien hyväksymistä tai erilaisten laatu- ja palvelusmyöntämistä korkeakouluille tai niiden ohjelmille.

Auditointi

Sana audit tarkoittaa alun perin tilintarkastusta, josta se on laajentunut tarkoittamaan sekä yleistä toiminnan arviointia että nimenomaan laadunvarmistusjärjestelmien arviointia. Auditointi on riippumatonta arviointia, jossa selvitetään, onko laadunvarmistusjärjestelmä tavoitteiden mukaista, tehokasta ja tarkoitukseen sopivaa. Korkeakoulujen arvioinnin yhteydessä puhutaan sekä laatuauditoinneista että akateemisista auditoinneista (quality audit, academic audit), mutta asiallisesti näiden kahden välillä ei ole eroa.

Benchmarking

Vertailuarviointia, jossa organisaatiot vertaavat toimintaansa ja prosessejaan toisen organisaation kanssa. Ideana on etsiä uusia ideoita tai hyviä tai parhaita käytänteitä (best practice). Vertailukumppani etsitään yleensä itseä jossakin suhteessa paremmasta organisaatiosta.

Itsearviointi

Yksikön tai organisaation omaan toimintaan, sen edellytyksiin ja tuloksiin kohdistuvaa arviointia. Itsearviointi on keino kerätä tietoa arviointikohteesta ja työkalu korkeakouluille oman toimintansa kehittämiseen. Itsearviointi voi olla oma-aloitteista tai ulkopuolisen tahon edellyttämää. Systemaattisesti käytettynä itsearviointi lisää toimijoiden ymmärrystä.

Kehittävä arviointi

Kehittävällä arvioinnilla tarkoitetaan sellaisia arviointia, jonka tavoitteena on tukea korkeakouluja niiden kehittäessä koulutustaan. Yhden tulkinnan mukaan kehittävä arviointia toteutetaan kysymällä koulutuksen järjestäjiltä keskeisiä arvioivia kysymyksiä ja soveltamalla arviointitoiminnan logiikkaa kehittämistarkoituksiin. Korkeakoulujen arviointineuvoston tulkinnan mukaan kehittävä arviointi on käyttäjälähtöinen prosessi, jossa arvioinnin menetelmä räätälöidään arvioinnin tavoitteiden, arvioitavan teeman ja osallistujien tarpeiden mukaan.

Koulutuksen laatu

Koulutuksen laatu voidaan määritellä monin eri tavoin. Korkeakoulutuksen laatua voidaan tarkastella seuraavista näkökulmista:

- Laatu voidaan määritellä poikkeuksellisuudeksi (exceptional) suhteessa käsitteeseen erinomaisuus (excellence). Tämä on yleinen tutkimuksen laatukäsitys.
- Laatu voidaan määritellä täydellisyydeksi (perfection) silloin, kun laadulle on asetettu tasalaatuisuuteen, sääntöjen noudattamiseen ja virheettömyyteen liittyviä vaatimuksia. Tämä on yleinen hallinnon ja tavaratuotannon laatukäsitys.
- Laatu voi merkitä tarkoituksenmukaisuutta (fitness for purpose) silloin, kun tavoitteena on täyttää sidosryhmien asettamat vaatimukset. Tämän laatukäsityksen toinen nimi on ns. asiakaslaatu. Tätä laatukäsitystä voidaan käyttää myös verrattaessa koulutusohjelmien sisältöä, menetelmiä ja oppimistuloksia sille asetettuihin tavoitteisiin tai sen tarkoitukseen (purpose).
- Laatu voi merkitä arvoa (value for money) silloin, kun yksikkö, työnantaja tai toimisto toimii optimaalisesti suhteessa kustannuksiin. Tämä laatukäsitystä voidaan käyttää esiteltäessä jonkin toiminnon kustannus-hyöty-suhdetta veronmaksajille.
- Laatu voi merkitä muutosta (transformation) silloin, kun tavoitteena on muutos nykytilasta ideaaliin tavoitetilaan. Tämä on lähinnä koulutuksen laatukäsitys.

Laatukulttuuri

Laatukulttuuri sisältää sekä laadun kehittämiseen tähtäävät toimenpiteet että yksilöllisen ja kollektiivisen sitoutumisen laadun ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

Laadunvarmistus

Laadunvarmistuksella tarkoitetaan niitä menettelytapoja, prosesseja tai järjestelmiä, joiden avulla turvataan ja kehitetään korkeakoulun, sen järjestämän koulutuksen ja muun toiminnan laatua. Laatutyö tarkoittaa usein samaa kuin laadunvarmistus, mutta joskus laatutyöllä viitataan myös laadunvarmistusjärjestelmien kehittämiseen.

Laadunvarmistusjärjestelmä

Laadunvarmistusjärjestelmä tarkoittaa laadunvarmistuksen menettelytavoista muodostuvaa kokonaisuutta.

Vertaisarviointi

Yliopistojen perinteinen arviointimenetelmä on vertaisarviointi (peer review), joka perustuu tiedeyhteisön jäsenten asiantuntemukseen ja johtaa tieteellistä laatua koskevaan arvioon. Alun perin vertaisarviointia on käytetty tieteellisten artikkelien arviointiin, myöhemmin myös virkoja täytettäessä, rahoituspäätöksiä tehtäessä ja palautteen saamiseksi omasta toiminnasta.

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmien kartoitus

Korkeakoulujen arviointineuvosto kartoitti yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen arviointi- ja laatujärjestelmät ensimmäisen toimikautensa alussa vuonna 1997 (KKA:n raportit 1:1997 ja 2:1997). Vuonna 2003 laatujärjestelmiä koskevat tiedot päivitettiin. Kyselyt tehtiin sekä ammattikorkeakouluille että yliopistoille.

Kartoituksella Korkeakoulujen arviointineuvosto halusi kannustaa korkeakouluja arvioimaan, kehittämään ja tekemään näkyviksi omia laatujärjestelmiään. Tavoitteena oli myös luoda yleiskuva siitä, missä vaiheessa laatujärjestelmien kehitys on ja miten yliopistot ja ammattikorkeakoulut osallistuvat korkeakoulutuksen kansalliseen laadunvarmistukseen.

Vuonna 2003 yliopistoilta ja ammattikorkeakouluilta kysyttiin:

1. Miten yliopistossa/ ammattikorkeakoulussa taataan laadukas koulutus? Esimerkiksi
  - Mitä arvioidaan?
  - Millaisia arviointimenetelmiä on käytössä?
  - Miten laadun kriteerit on määritelty?
  - Miten vastuu arvioinnista jakautuu?
  - Minkälainen tausta arviointijärjestelmällä on/mistä arviointi on lähtenyt?
2. Miten uudet koulutusohjelmat/ suuntautumisvaihtoehdot arvioidaan ja hyväksytään?
3. Miten arviointia hyödynnetään opetuksen johtamisessa ja kehittämisessä laitoksissa, osastoissa / tulosalueilla, yksiköissä, koulutusohjelmissa tai vastaavissa? Entä koko korkeakoulun tasolla?
4. Miten vastaus tähän kyselyyn syntyi / ketkä osallistuivat vastausten laadintaan?
5. *Tähän kysymykseen pyydämme vastausta opetuksesta vastaavalta (vara)rehtorilta:* Miten koulutuksen laadunarviointijärjestelmiä kehitetään seuraavalla tulossopimuskaudella?
6. Mitä muuta haluaisitte yliopistonne/ammattikorkeakoulunne näkökulmasta tuoda esiin?

Lisäksi ammattikorkeakouluilta kysyttiin:

7. Mitkä ovat mielestänne tärkeimmät arviointikohteet ammattikorkeakoulun toiminnassa?
8. Onko ammattikorkeakoululla arvioinnin kokonaisuohjelma (tai arviointistrategia), koska se on laadittu ja mitkä ovat sen keskeiset sisällöt?
9. Miten korkeakoulun itsearviointi on järjestetty? Ketkä ovat osallistuneet sen kehittämiseen ja toteuttamiseen?
10. Miten arvioinnit ja laatuajattelu palvelevat ammattikorkeakoulunne johtamista ja tulosohejausta?

Euroopan maissa käytössä olevat arviointityypit¹⁰

Alankomaat

- kokonaisarviointi
- audit
- koulutusohjelma-arviointi
- teema-arviointi
- oppiaineiden, teemojen, koulutusohjelmien ja korkeakoulujen benchmarking
- koulutusohjelmien akkreditointi

Belgia

- koulutusohjelma-arviointi
- koulutusohjelmien audit

Bulgaria

- kokonaisarviointi
- korkeakoulujen akkreditointi
- koulutusohjelma-arviointi
- koulutusohjelmien akkreditointi

Espanja (Katalonia)

- koulutusohjelma-arviointi
- teema-arviointi
- teemabenchmarking

Irlanti

- kokonaisarviointi
- korkeakouluaudit
- korkeakoulujen akkreditointi
- koulutusohjelma-arviointi
- koulutusohjelmien akkreditointi
- teema-arviointi
- koulutusohjelmien ja oppiaineiden benchmarking

Islanti

- koulutusohjelma-arviointi

Iso-Britannia

- korkeakouluaudit
- koulutusohjelma-arviointi
- oppiaineiden arviointi
- oppiaineiden benchmarking

---

¹⁰ ENQAn (2003) mukaan eurooppalaisessa korkeakoulujen arvioinnissa on käytössä kahdeksan erilaista arviointityyppiä: 1) oppiaineiden arviointi, 2) koulutusohjelma-arviointi, 3) kokonaisarviointi, 4) koulutusohjelmien akkreditointi, 5) korkeakoulujen akkreditointi, 6) korkeakoulujen auditointi, 7) oppiaineiden benchmarking ja 8) koulutusohjelmien benchmarking.

Italia

- kokonaisarviointi
- korkeakoulujen akkreditointi
- korkeakoulujen benchmarking
- korkeakouluaudit
- koulutusohjelma-arviointi
- koulutusohjelmien audit
- teema-arviointi

Itävalta

- kokonaisarviointi
- korkeakoulujen akkreditointi
- korkeakouluaudit
- koulutusohjelma-arviointi
- koulutusohjelmien akkreditointi

Kypros

- koulutusohjelma-arviointi
- koulutusohjelmien akkreditointi

Latvia

- kokonaisarviointi
- korkeakoulujen akkreditointi
- koulutusohjelma-arviointi
- koulutusohjelmien akkreditointi
- teema-arviointi

Liettua

- kokonaisarviointi
- korkeakoulujen akkreditointi
- korkeakouluaudit
- koulutusohjelma-arviointi
- koulutusohjelmien akkreditointi
- koulutusohjelmien benchmarking
- oppiaineiden arviointi
- teema-arviointi
- koulutusohjelmien audit
- oppiaineiden audit

Norja

- kokonaisarviointi
- korkeakouluaudit
- koulutusohjelmien akkreditointi
- koulutusohjelma-arviointi

Portugal

- koulutusohjelmien akkreditointi

Puola

- korkeakouluaudit

- koulutusohjelma-arviointi
- koulutusohjelmien akkreditointi
- koulutusohjelmien audit

Ranska

- kokonaisarviointi

Romania

- korkeakoulujen akkreditointi
- koulutusohjelmien akkreditointi
- koulutusohjelmien audit
- korkeakouluaudit
- koulutusohjelmien ja oppiaineiden benchmarking

Ruotsi

- korkeakouluaudit
- koulutusohjelma-arviointi
- oppiaineiden arviointi
- koulutusohjelmien akkreditointi
- oppiaineiden akkreditointi
- teema-arviointi
- teemabenchmarking

Saksa

- korkeakoulujen akkreditointi
- koulutusohjelmien akkreditointi
- koulutusohjelma-arviointi
- oppiaineiden arviointi

Suomi

- kokonaisarviointi
- koulutusohjelma-arviointi
- teema-arviointi
- korkeakouluaudit
- korkeakoulujen akkreditointi
- koulutusohjelmien (=erikoistumisopintojen) akkreditointi
- korkeakoulujen, koulutusohjelmien, oppiaineiden ja teemojen benchmarking

Unkari

- korkeakoulujen akkreditointi
- koulutusohjelmien akkreditointi

Viro

- koulutusohjelmien akkreditointi
- tutkimuksen arviointi

Berliinin kommunikea

bologna process berlin 2003

*"Realising the European Higher Education Area"
Communiqué of the Conference of Ministers responsible for
Higher Education in Berlin on 19 September 2003*

Preamble

On 19 June 1999, one year after the Sorbonne Declaration, Ministers responsible for higher education from 29 European countries signed the Bologna Declaration. They agreed on important joint objectives for the development of a coherent and cohesive European Higher Education Area by 2010. In the first follow-up conference held in Prague on 19 May 2001, they increased the number of the objectives and reaffirmed their commitment to establish the European Higher Education Area by 2010. On 19 September 2003, Ministers responsible for higher education from 33 European countries met in Berlin in order to review the progress achieved and to set priorities and new objectives for the coming years, with a view to speeding up the realisation of the European Higher Education Area. They agreed on the following considerations, principles and priorities:

Ministers reaffirm the importance of the social dimension of the Bologna Process. The need to increase competitiveness must be balanced with the objective of improving the social characteristics of the European Higher Education Area, aiming at strengthening social cohesion and reducing social and gender inequalities both at national and at European level. In that context, Ministers reaffirm their position that higher education is a public good and a public responsibility. They emphasise that in international academic cooperation and exchanges, academic values should prevail.

Ministers take into due consideration the conclusions of the European Councils in Lisbon (2000) and Barcelona (2002) aimed at making Europe "the most competitive and dynamic knowledgebased economy in the world, capable of sustainable economic growth with more and better jobs and greater social cohesion" and calling for further action and closer co-operation in the context of the Bologna Process.

Ministers take note of the Progress Report commissioned by the Follow-up Group on the development of the Bologna Process between Prague and Berlin. They also take note of the Trends-III Report prepared by the European University Association (EUA), as well as of the results of the seminars, which were organised as part of the work programme between Prague and Berlin by several member States and Higher Education Institutions, organisations and students. Ministers further note the National Reports, which are evidence of the considerable progress being made in the application of the principles of the Bologna

Process. Finally, they take note of the messages from the European Commission and the Council of Europe and acknowledge their support for the implementation of the Process.

Ministers agree that efforts shall be undertaken in order to secure closer links overall between the higher education and research systems in their respective countries. The emerging European Higher Education Area will benefit from synergies with the European Research Area, thus strengthening the basis of the Europe of Knowledge. The aim is to preserve Europe's cultural richness and linguistic diversity, based on its heritage of diversified traditions, and to foster its potential of innovation and social and economic development through enhanced co-operation among European Higher Education Institutions.

Ministers recognise the fundamental role in the development of the European Higher Education Area played by Higher Education Institutions and student organisations. They take note of the message from the European University Association (EUA) arising from the Graz Convention of Higher Education Institutions, the contributions from the European Association of Institutions in Higher Education (EURASHE) and the communications from ESIB – The National Unions of Students in Europe.

Ministers welcome the interest shown by other regions of the world in the development of the European Higher Education Area, and welcome in particular the presence of representatives from European countries not yet party to the Bologna Process as well as from the Follow-up Committee of the European Union, Latin America and Caribbean (EULAC) Common Space for Higher Education as guests at this conference.

Progress

Ministers welcome the various initiatives undertaken since the Prague Higher Education Summit to move towards more comparability and compatibility, to make higher education systems more transparent and to enhance the quality of European higher education at institutional and national levels. They appreciate the co-operation and commitment of all partners - Higher Education Institutions, students and other stakeholders - to this effect.

Ministers emphasise the importance of all elements of the Bologna Process for establishing the European Higher Education Area and stress the need to intensify the efforts at institutional, national and European level. However, to give the Process further momentum, they commit themselves to intermediate priorities for the next two years. They will strengthen their efforts to promote effective quality assurance systems, to step up effective use of the system based on two cycles and to improve the recognition system of degrees and periods of studies.

Quality Assurance

The quality of higher education has proven to be at the heart of the setting up of a European Higher Education Area. Ministers commit themselves to supporting further development of quality assurance at institutional, national and European level. They stress the need to develop mutually shared criteria and methodologies on quality assurance.

They also stress that consistent with the principle of institutional autonomy, the primary responsibility for quality assurance in higher education lies with each institution itself and this provides the basis for real accountability of the academic system within the national quality framework.

Therefore, they agree that by 2005 national quality assurance systems should include:

- A definition of the responsibilities of the bodies and institutions involved.
- Evaluation of programmes or institutions, including internal assessment, external review, participation of students and the publication of results.
- A system of accreditation, certification or comparable procedures.
- International participation, co-operation and networking.

At the European level, Ministers call upon ENQA through its members, in co-operation with the EUA, EURASHE and ESIB, to develop an agreed set of standards, procedures and guidelines on quality assurance, to explore ways of ensuring an adequate peer review system for quality assurance and/or accreditation agencies or bodies, and to report back through the Follow-up Group to Ministers in 2005. Due account will be taken of the expertise of other quality assurance associations and networks.

Degree structure: Adoption of a system essentially based on two main cycles

Ministers are pleased to note that, following their commitment in the Bologna Declaration to the two-cycle system, a comprehensive restructuring of the European landscape of higher education is now under way. All Ministers commit themselves to having started the implementation of the two cycle system by 2005.

Ministers underline the importance of consolidating the progress made, and of improving understanding and acceptance of the new qualifications through reinforcing dialogue within institutions and between institutions and employers.

Ministers encourage the member States to elaborate a framework of comparable and compatible qualifications for their higher education systems, which should seek to describe qualifications in terms of workload, level, learning outcomes, competences and profile. They also undertake to elaborate an overarching framework of qualifications for the European Higher Education Area.

Within such frameworks, degrees should have different defined outcomes. First and second cycle degrees should have different orientations and various profiles in order to accommodate a diversity of individual, academic and labour market needs. First cycle degrees should give access, in the sense of the Lisbon Recognition Convention, to second cycle programmes. Second cycle degrees should give access to doctoral studies.

Ministers invite the Follow-up Group to explore whether and how shorter higher education may be linked to the first cycle of a qualifications framework for the European Higher Education Area.

Ministers stress their commitment to making higher education equally accessible to all, on the basis of capacity, by every appropriate means.

Promotion of mobility

Mobility of students and academic and administrative staff is the basis for establishing a European Higher Education Area. Ministers emphasise its importance for academic and cultural as well as political, social and economic spheres. They note with satisfaction that since their last meeting, mobility figures have increased, thanks also to the substantial support of the European Union programmes, and agree to undertake the necessary steps to improve the quality and coverage of statistical data on student mobility.

They reaffirm their intention to make every effort to remove all obstacles to mobility

within the European Higher Education Area. With a view to promoting student mobility, Ministers will take the necessary steps to enable the portability of national loans and grants.

Establishment of a system of credits

Ministers stress the important role played by the European Credit Transfer System (ECTS) in facilitating student mobility and international curriculum development. They note that ECTS is increasingly becoming a generalised basis for the national credit systems. They encourage further progress with the goal that the ECTS becomes not only a transfer but also an accumulation system, to be applied consistently as it develops within the emerging European Higher Education Area.

Recognition of degrees: Adoption of a system of easily readable and comparable degrees

Ministers underline the importance of the Lisbon Recognition Convention, which should be ratified by all countries participating in the Bologna Process, and call on the ENIC and NARIC networks along with the competent National Authorities to further the implementation of the Convention.

They set the objective that every student graduating as from 2005 should receive the Diploma Supplement automatically and free of charge. It should be issued in a widely spoken European language.

They appeal to institutions and employers to make full use of the Diploma Supplement, so as to take advantage of the improved transparency and flexibility of the higher education degree systems, for fostering employability and facilitating academic recognition for further studies.

Higher education institutions and students

Ministers welcome the commitment of Higher Education Institutions and students to the Bologna Process and recognise that it is ultimately the active participation of all partners in the Process that will ensure its long-term success.

Aware of the contribution strong institutions can make to economic and societal development. Ministers accept that institutions need to be empowered to take decisions on their internal organisation and administration. Ministers further call upon institutions to ensure that the reforms become fully integrated into core institutional functions and processes.

Ministers note the constructive participation of student organisations in the Bologna Process and underline the necessity to include the students continuously and at an early stage in further activities.

Students are full partners in higher education governance. Ministers note that national legal measures for ensuring student participation are largely in place throughout the European Higher Education Area. They also call on institutions and student organisations to identify ways of increasing actual student involvement in higher education governance.

Ministers stress the need for appropriate studying and living conditions for the students, so that they can successfully complete their studies within an appropriate period of time without obstacles related to their social and economic background. They also stress the need for more comparable data on the social and economic situation of students.

Promotion of the European dimension in higher education

Ministers note that, following their call in Prague, additional modules, courses and curricula with European content, orientation or organisation are being developed.

They note that initiatives have been taken by Higher Education Institutions in various European countries to pool their academic resources and cultural traditions in order to promote the development of integrated study programmes and joint degrees at first, second and third level.

Moreover, they stress the necessity of ensuring a substantial period of study abroad in joint degree programmes as well as proper provision for linguistic diversity and language learning, so that students may achieve their full potential for European identity, citizenship and employability.

Ministers agree to engage at the national level to remove legal obstacles to the establishment and recognition of such degrees and to actively support the development and adequate quality assurance of integrated curricula leading to joint degrees.

Promoting the attractiveness of the European Higher Education Area

Ministers agree that the attractiveness and openness of the European higher education should be reinforced. They confirm their readiness to further develop scholarship programmes for students from third countries.

Ministers declare that transnational exchanges in higher education should be governed on the basis of academic quality and academic values, and agree to work in all appropriate fora to that end. In all appropriate circumstances such fora should include the social and economic partners.

They encourage the co-operation with regions in other parts of the world by opening Bologna seminars and conferences to representatives of these regions.

Lifelong learning

Ministers underline the important contribution of higher education in making lifelong learning a reality. They are taking steps to align their national policies to realise this goal and urge Higher Education Institutions and all concerned to enhance the possibilities for lifelong learning at higher education level including the recognition of prior learning. They emphasise that such action must be an integral part of higher education activity.

Ministers furthermore call those working on qualifications frameworks for the European Higher Education Area to encompass the wide range of flexible learning paths, opportunities and techniques and to make appropriate use of the ECTS credits.

They stress the need to improve opportunities for all citizens, in accordance with their aspirations and abilities, to follow the lifelong learning paths into and within higher education.

Additional Actions

European Higher Education Area and European

Research Area - two pillars of the knowledge based society

Conscious of the need to promote closer links between the EHEA and the ERA in a Europe of Knowledge, and of the importance of research as an integral part of higher education across Europe, Ministers consider it necessary to go beyond the present focus on two main cycles

of higher education to include the doctoral level as the third cycle in the Bologna Process. They emphasise the importance of research and research training and the promotion of interdisciplinarity in maintaining and improving the quality of higher education and in enhancing the competitiveness of European higher education more generally. Ministers call for increased mobility at the doctoral and postdoctoral levels and encourage the institutions concerned to increase their co-operation in doctoral studies and the training of young researchers.

Ministers will make the necessary effort to make European Higher Education Institutions an even more attractive and efficient partner. Therefore Ministers ask Higher Education Institutions to increase the role and relevance of research to technological, social and cultural evolution and to the needs of society.

Ministers understand that there are obstacles inhibiting the achievement of these goals and these cannot be resolved by Higher Education Institutions alone. It requires strong support, including financial, and appropriate decisions from national Governments and European Bodies.

Finally, Ministers state that networks at doctoral level should be given support to stimulate the development of excellence and to become one of the hallmarks of the European Higher Education Area.

Stocktaking

With a view to the goals set for 2010, it is expected that measures will be introduced to take stock of progress achieved in the Bologna Process. A mid-term stocktaking exercise would provide reliable information on how the Process is actually advancing and would offer the possibility to take corrective measures, if appropriate.

Ministers charge the Follow-up Group with organising a stocktaking process in time for their summit in 2005 and undertaking to prepare detailed reports on the progress and implementation of the intermediate priorities set for the next two years:

- quality assurance
- two-cycle system
- recognition of degrees and periods of studies

Participating countries will, furthermore, be prepared to allow access to the necessary information for research on higher education relating to the objectives of the Bologna Process. Access to data banks on ongoing research and research results shall be facilitated.

Further Follow-up

New members

Ministers consider it necessary to adapt the clause in the Prague Communiqué on applications for membership as follows:

Countries party to the European Cultural Convention shall be eligible for membership of the European Higher Education Area provided that they at the same time declare their willingness to pursue and implement the objectives of the Bologna Process in their own systems of higher education. Their applications should contain information on how they will implement the principles and objectives of the declaration.

Ministers decide to accept the requests for membership of Albania, Andorra, Bosnia and

Herzegovina, Holy See, Russia, Serbia and Montenegro, "the Former Yugoslav Republic of Macedonia" and to welcome these states as new members thus expanding the process to 40 European Countries.

Ministers recognise that membership of the Bologna Process implies substantial change and reform for all signatory countries. They agree to support the new signatory countries in those changes and reforms, incorporating them within the mutual discussions and assistance, which the Bologna Process involves.

Follow-up structure

Ministers entrust the implementation of all the issues covered in the Communiqué, the overall steering of the Bologna Process and the preparation of the next ministerial meeting to a Follow-up Group, which shall be composed of the representatives of all members of the Bologna Process and the European Commission, with the Council of Europe, the EUA, EURASHE, ESIB and UNESCO/CEPES as consultative members. This group, which should be convened at least twice a year, shall be chaired by the EU Presidency, with the host country of the next Ministerial Conference as vice-chair.

A Board also chaired by the EU Presidency shall oversee the work between the meetings of the Follow-up Group. The Board will be composed of the chair, the next host country as vice-chair, the preceding and the following EU Presidencies, three participating countries elected by the Follow-up Group for one year, the European Commission and, as consultative members, the Council of Europe, the EUA, EURASHE and ESIB. The Follow-up Group as well as the Board may convene ad hoc working groups as they deem necessary.

The overall follow-up work will be supported by a Secretariat which the country hosting the next Ministerial Conference will provide.

In its first meeting after the Berlin Conference, the Follow-up Group is asked to further define the responsibilities of the Board and the tasks of the Secretariat.

Work programme 2003–2005

Ministers ask the Follow-up Group to co-ordinate activities for progress of the Bologna Process as indicated in the themes and actions covered by this Communiqué and report on them in time for the next ministerial meeting in 2005.

Next Conference

Ministers decide to hold the next conference in the city of Bergen (Norway) in May 2005.

Korkeakoulujen tutkintoon johtavaa koulutusta koskeva lainsäädäntö

Liitteessä kuvataan ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen tutkintoon johtavan koulutuksen säätelyä koskeva lainsäädäntö. Ammattikorkeakouluja koskevan osuuden on kirjoittanut hallitusneuvos Matti Rajakylä ja yliopistoja koskevan osuuden ylitarkastaja Laura Hansén.

Ammattikorkeakoulututkintoon johtavien opintojen laajentaminen ja supistaminen ammattikorkeakouluissa eräissä tapauksissa

Ammattikorkeakoululain (351/2003) 6 §:n mukaan valtioneuvosto voi myöntää kunnalle tai kuntayhtymälle taikka rekisteröidylle suomalaiselle yhteisölle tai säätiölle ammattikorkeakoulun toimiluvan. Luvan myöntämisen edellytyksenä on, että ammattikorkeakoulu on koulutustarpeen vaatima ja täyttää ammattikorkeakoululle asetettavat laatu- ja muut vaatimukset.

Toimiluvan saajalla on oikeus ylläpitää ammattikorkeakoulua, jossa annetaan ammattikorkeakouluopetusta toimiluvassa määrätyn koulutustehtävän mukaisesti. Ammattikorkeakoulun koulutustehtävässä määrätään ammattikorkeakoululain 7 §:n mukaan muun ohella ammattikorkeakoulun toimiala. Toimiala määrätään ammattikorkeakouluasetuksen 1 §:n mukaan käyttämällä asetuksessa lueteltuja koulutusaloja.

Ammattikorkeakoulututkintoon johtavat opinnot järjestetään ammattikorkeakoululain 19 §:n mukaan koulutusohjelmina. Opetusministeriö päättää koulutusohjelmista ammattikorkeakoulun esityksestä.

Aloituspaikkatavoitteista ammattikorkeakoulututkintoon johtavien opintojen osalta sovitetaan ammattikorkeakoululain 8 §:n mukaisissa opetusministeriön sekä ammattikorkeakoulun ja sen ylläpitäjän välisissä tavoitesopimusneuvotteluissa. Neuvotteluissa voidaan sopia tiettyjen opintojen laajentamisesta tai supistamisesta alan koulutustarpeen mukaisesti. Mikäli tavoitteita ei saada alueellisesti tai valtakunnallisesti yhteen sovitetuiksi, opetusministeriö voi mainitun säännöksen mukaan päättää asiasta yksipuolisestikin.

Valtioneuvosto voi myös ammattikorkeakoululain 6 §:n 3 momentin mukaan toimiluvan saajaa kuultuaan peruuttaa toimiluvan kokonaan tai osittain, jos koulutustarpeen olennaiset muutokset tai muut ammattikorkeakoulun ylläpitämiseen liittyvät syyt sitä edellyttävät taikka jos ammattikorkeakoulun toiminta ei täytä asetettuja laatu- ja muita vaatimuksia.

Tutkintoon johtavan koulutuksen lakkauttaminen yliopistoissa

Yliopistolain (645/1997) 7 §:n 3 momentin mukaan yliopistoissa suoritettavista tutkinnoista säädetään asetuksella. Säännökset yliopistojen tutkintokohtaisista koulutusvastuista ovat 19 tutkintokohtaisessa asetuksessa (ns. tutkintoasetukset). Eräitä tieteenaloja koskevissa tutkinto-asetuksissa yliopistojen koulutusvastuusta säädetään koulutusala- ja tutkintokohtaisista koulutusvastuusta tarkemmin (muun muassa minkä alojen, oppiaineryhmien ja oppiaineiden syventäviä opintoja tai mitä koulutusohjelmia yliopistot järjestävät).

Muutokset yliopistojen koulutusvastuisiin toteutetaan säädösten muuttamalla em. tutkintoasetusten koulutusvastuita koskevia säännöksiä. Lähtökohtaisesti koulutusvastuiden muutoksista tulee sopia opetusministeriön ja yliopistojen välisissä tulosneuvotteluissa. Mikäli sopimukseen ei päästä, muutokset voidaan toteuttaa säädösten muuttamalla yliopiston vastustuksesta huolimatta. Yliopistolain 2 §:n nojalla yliopistolle on annettava tilaisuus antaa asiasta lausuntonsa.

Helmikuussa 2004 eduskunnalle annettavassa hallituksen esityksessä ehdotetaan muutoksia muun muassa yliopistojen koulutusvastuista päättämistä koskeviin valtuutussäännöksiin (yliopistolain 7 §:n 3 momenttiin). Ehdotuksen mukaan siitä, mitä tutkintoja kussakin yliopistossa voidaan suorittaa, säädettäisiin edelleen valtioneuvoston asetuksella (nykyiset tutkintoasetukset korvaavalla valtioneuvoston asetuksella). Sen sijaan muun muassa koulutusvastuun täsmentämisestä (muun muassa edellä mainitusta syventävien opintojen järjestämisoikeudesta) ja koulutusohjelmista säädettäisiin opetusministeriön asetuksella. Tällöin esimerkiksi yliopiston tietyn koulutusohjelman lakkauttamisesta päättäisi valtioneuvoston sijaan opetusministeriö. Ehdotetun lain on tarkoitus tulla voimaan 1.8.2005.

On kuitenkin huomioitava, että perustuslain 16 §:n mukaan tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu. Yliopistolain 6 §:n mukaan yliopistoissa vallitsee tutkimuksen, taiteen ja opetuksen vapaus. Voimassaolevien säännösten mukaan yliopistoja ei voida kieltää järjestämästä tiettyä koulutusta. Sen sijaan edellä mainituilla koulutusvastuita koskevien säännösten muutoksilla voidaan poistaa yliopiston tutkinnonanto-oikeus.

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 952-442-708-7

ISSN 1458-8102

Julkaisumyynti:

Yliopistopaino

PL 4 (Vuorikatu 3)

00014 Helsingin Yliopisto

puhelin (09) 7010 2363

faksi (09) 7010 2374

books@yopaino.helsinki.fi

www.yliopistopaino.helsinki.fi